

Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 790
WIELKOPOLSKA I ŚLĄSK**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2013

Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 790
WIELKOPOLSKA I ŚLĄSK**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Michał Figura
mgr inż. Elżbieta Jasińska
mgr inż. Adam Smolik

Warszawa 2013

Redakcja techniczna

Monika Bocian

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-325-9

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Uwagi wstępne	7
2.	Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1.	Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk (790).....	8
2.2.	Pole obserwacji Polskiego FADN	8
3.	Analiza Wyników Standardowych	10
3.1.	Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
3.1.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
3.1.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	12
3.2.	Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	34
3.2.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	34
3.2.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	36
3.3.	Wnioski	57

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w Regionie Wielkopolska i Śląsk	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 3	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych.....	10
Wykres 4	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 5	Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).....	11
Wykres 6	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 8	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych.....	14
Wykres 9	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 10	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 12	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	17
Wykres 13	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	18
Wykres 14	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 15	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 16	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	20

Wykres 17	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	21
Wykres 18	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	22
Wykres 19	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	23
Wykres 20	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	24
Wykres 21	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	24
Wykres 22	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	25
Wykres 23	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych.....	26
Wykres 24	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	27
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	27
Wykres 26	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	28
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych..	29
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 29	Struktura aktywów według typów rolniczych.....	30
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych.....	31
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych.....	32
Wykres 32	Struktura pasywów według typów rolniczych.....	33
Wykres 33	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych.....	33
Wykres 34	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 35	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	35
Wykres 36	Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	35
Wykres 37	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 38	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 39	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 40	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 41	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 42	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 43	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 44	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 45	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 46	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 47	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 48	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 49	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	44

Wykres 50	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 51	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 52	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	47
Wykres 53	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 54	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.	49
Wykres 55	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 56	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 57	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 58	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 59	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	53
Wykres 60	Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 61	Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej	54
Wykres 62	Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej	55
Wykres 63	Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 64	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	56

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państwach członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Opracowanie zawiera analizę wybranych wyników uzyskanych przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2011. Wyniki te zostały obliczone z danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna stanowiąca co najmniej 4 000 euro ustalona została na podstawie danych rachunkowych i parametrów SO"2004"². Analizowane wyniki są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN, w 2011 r. liczącego 175 837 gospodarstw towarowych w regionie Wielkopolska i Śląsk.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników, które w 2011 r. kształtowały sytuację ekonomiczną tych gospodarstw.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6).

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

¹ Figura M., Jasińska E., Smolik A.: „Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN Region FADN 790 Wielkopolska i Śląsk. Część I. Wyniki Standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

² Metodologia liczenia współczynników SO dla rolniczych działalności produkcyjnych została szczegółowo omówiona w raporcie: Goraj L., Cholewa I., Osuch D., Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2010.

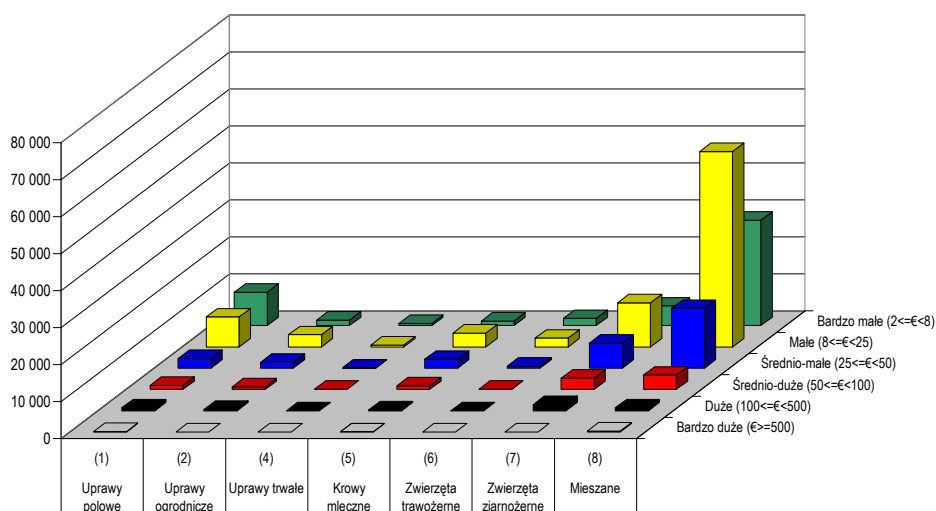
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Na wykresach (patrz: Wykres 1 i Wykres 2) zaprezentowano analizę rozkładu gospodarstw według dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych³: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego.

2.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk (790)

W regionie Wielkopolska i Śląsk dominowały w 2011 r. gospodarstwa małe o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro. Niemal we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej (poza gospodarstwami dużymi, w których przeważały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych) najliczniejsze były gospodarstwa mieszane. Region Wielkopolska i Śląsk charakteryzował się małą liczebnością gospodarstw o bardzo dużej wielkości ekonomicznej oraz niewielką liczbą gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w Regionie Wielkopolska i Śląsk

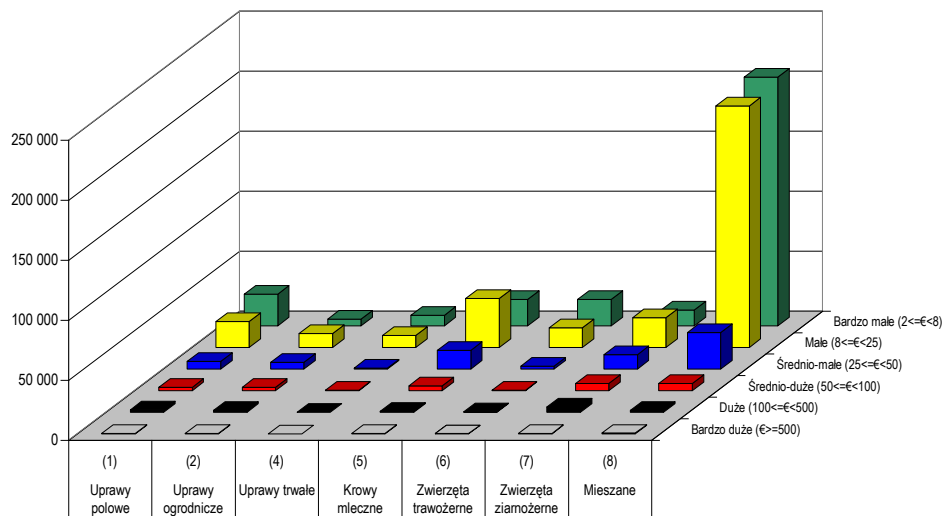

2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Większość gospodarstw rolnych znajdujących się w 2011 r. w polu obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 2) miała małą albo bardzo małą wielkość ekonomiczną. Gospodarstwa bardzo duże ekonomicznie stanowiły najmniej liczny zbiór. Pod względem typów rolniczych najwięcej było gospodarstw z działalnością mieszaną: roślinną i zwierzęcą.

³ Commission Decision 2003/369/EC: of 16 May 2003 amending Decision 85/377/EEC establishing a Community typology for agricultural holdings (notified under document number C(2003) 1557).

Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

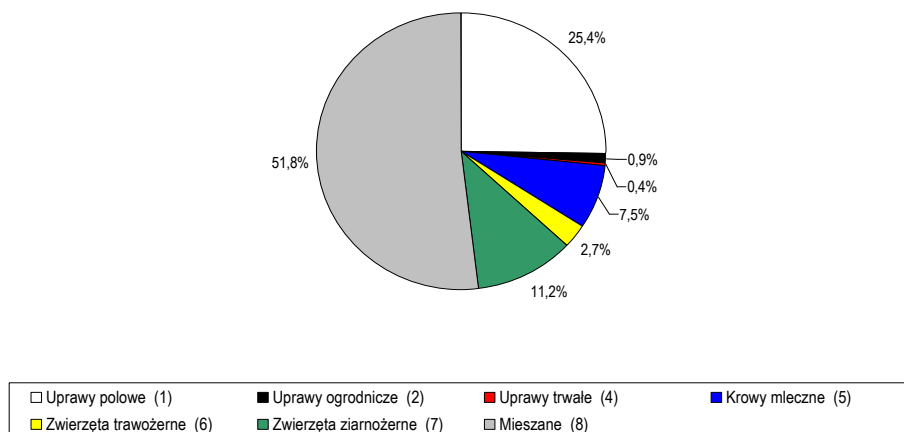
3. Analiza Wyników Standardowych

3.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

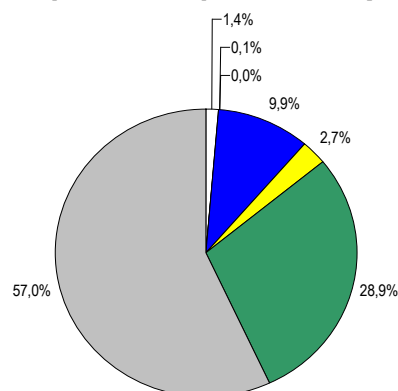
Ponad połowę arealów użytków rolnych w regionie Wielkopolska i Śląsk uprawiały gospodarstwa mieszane. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych wykorzystywały tylko ok. 25% ziemi użytkowanej rolniczo (patrz: Wykres 3). Uprawy trwałe (adekwatnie do liczebności gospodarstw), zajmowały powierzchnię wynoszącą zaledwie 0,4% UR w regionie.

Wykres 3 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych

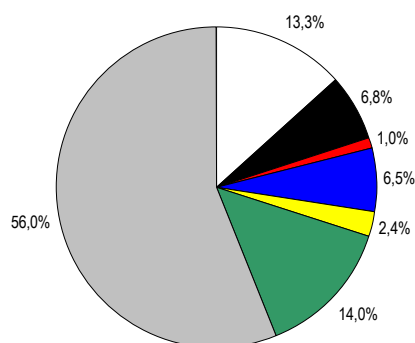
Najwięcej inwentarza żywego (wyrażonego w jednostkach przeliczeniowych LU) posiadali gospodarstwa typu mieszanego. Koncentrowały one 57% pogłowia zwierząt w regionie. Gospodarstwa typowo zwierzęce, specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych, krow mlecznych i zwierząt ziarnożernych skupiały łącznie 41,5% ogółu zwierząt (w LU) z regionu Wielkopolska i Śląsk (patrz: Wykres 4). Zauważyć należy, że obserwowane rozłożenie pogłowia zwierząt w regionie między gospodarstwa mieszane, a gospodarstwa nastawione typowo na produkcję zwierzęcą jest wynikiem przede wszystkim liczebnej przewagi tych pierwszych gospodarstw nad drugimi i nie wynika bezpośrednio z intensywności produkcji zwierzęcej prowadzonej przez te gospodarstwa.

Wykres 4 **Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)**

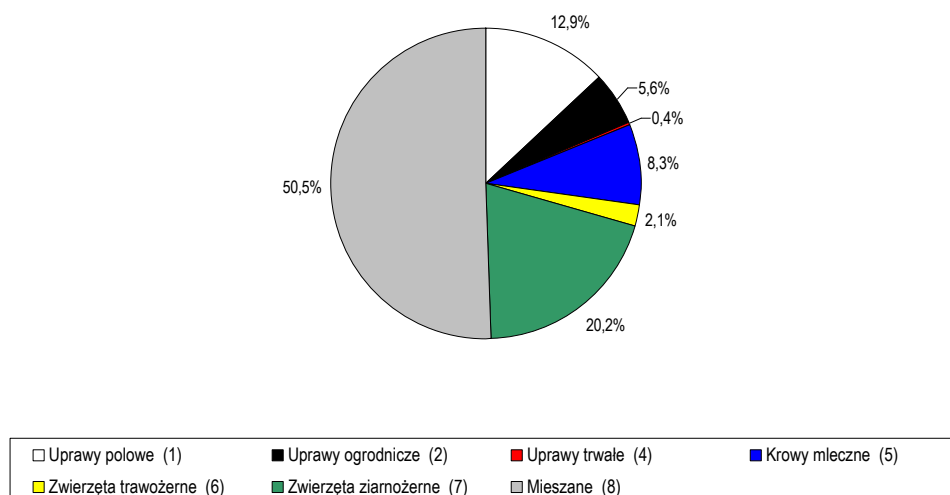
Z liczebnością gospodarstw w poszczególnych typach związana jest skala nakładów pracy. Najbardziej liczne gospodarstwa mieszane dawały zatrudnienie największej liczbie osób. W 2011 r. w gospodarstwach tych pracowało 56% ogółu pełnozatrudnionych (wyrażonych w osobach przeliczeniowych AWU) z regionu Wielkopolska i Śląsk (patrz: Wykres 5). Gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej (typ zwierzęta trawożerne, krowy mleczne i zwierzęta ziarnożerne) zatrudniały łącznie o ok. 2% osób pełnozatrudnionych (AWU) więcej niż ogół gospodarstw specjalizujących się w produkcji roślinnej (typ: uprawy polowe, ogrodnicze, trwałe).

Wykres 5 **Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)**

Największy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji wynoszący ponad 50%, zgodnie z przewidywaniami, miały gospodarstwa najliczniejsze w regionie, czyli mieszane (patrz: Wykres 6). Z wykresu wynika, że gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt wypracowały łącznie wyższą o ponad 10% Standardową Produkcję od gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej.

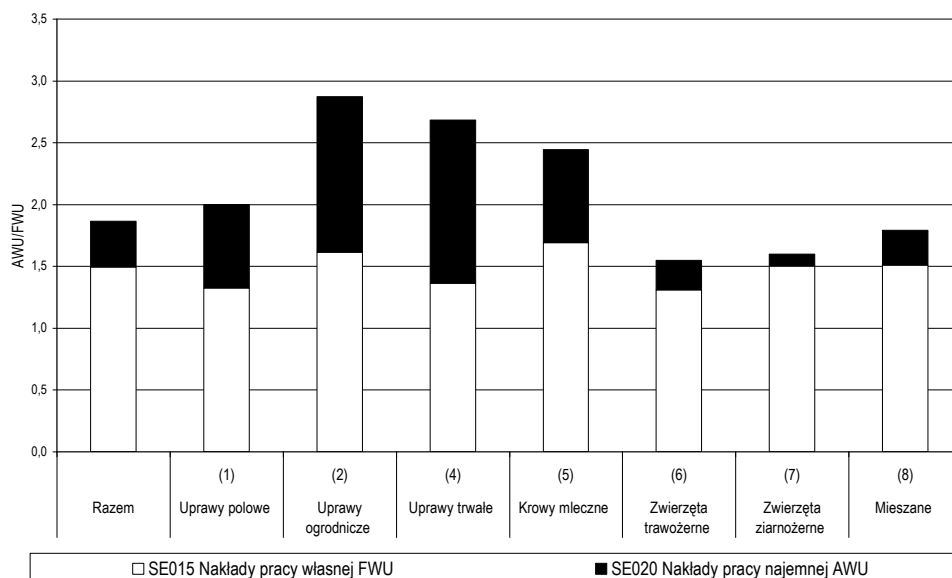
Wykres 6 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

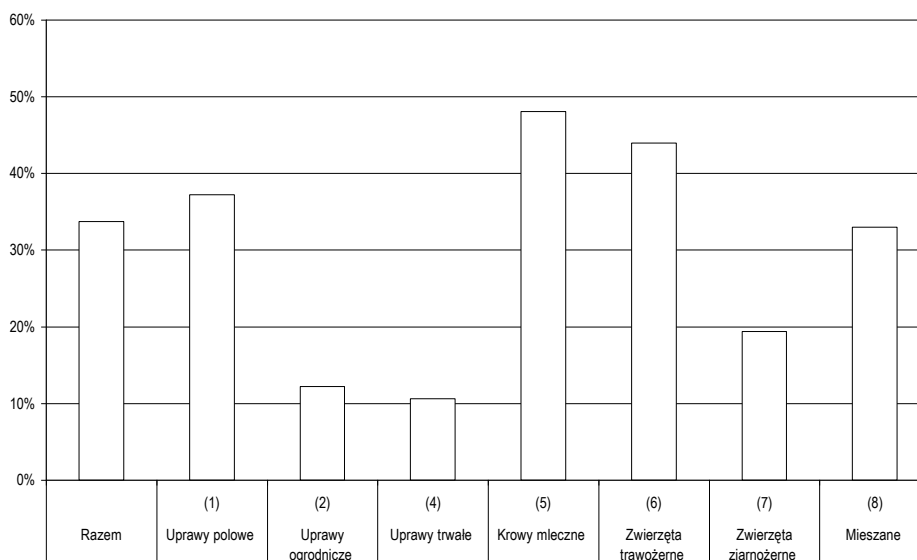
W 2011 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk największą pracochłonnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji ogrodniczej i uprawach trwałych, co wynikało ze specyfiki produkcji w tych gospodarstwach. Spośród pozostałych gospodarstw, najwyższe nakłady pracy zanotowały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych (ok. 2,4 AWU) (patrz: Wykres 7), które wyróżniły się też najwyższymi nakładami pracy własnej członków rodzin rolniczych. Najniższą pracochłonnością cechowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (ok. 1,5 AWU na gospodarstwo). Natomiast gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej i drobiu w najmniejszym stopniu korzystały z pracy najemnej.

Wykres 7 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

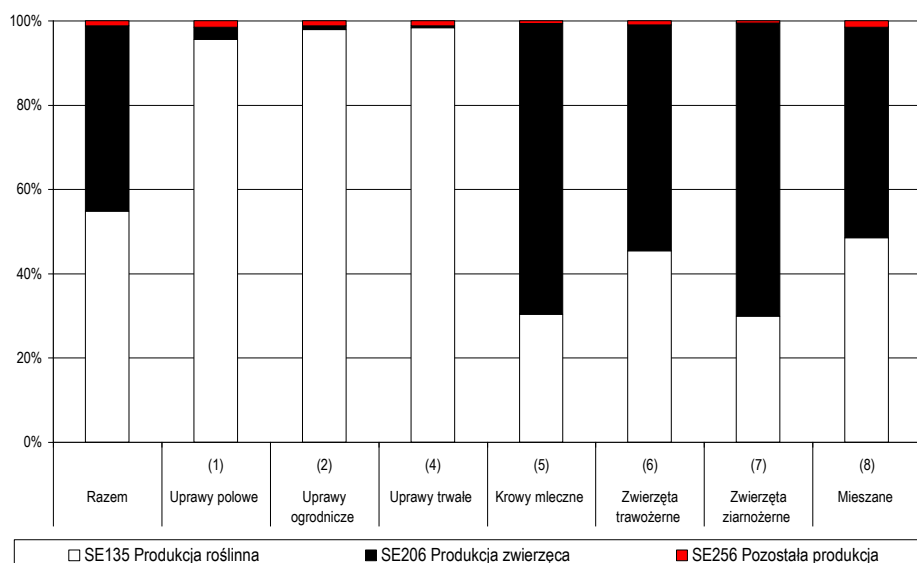
Ziemia dodzierżawiona miała znaczący udział w powierzchni użytków rolnych uprawianych przez gospodarstwa rolne w 2011 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk. Relatywnie do całkowitej powierzchni uprawianej, najwięcej UR (48,1%) dodzierżawiały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych (patrz: Wykres 8), ale określając dodzierżawę liczbami bezwzględными, największy areal użytków rolnych (19,9 ha) dodzierżawiały gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji polowej. Gospodarstwa te posiadały w użytkowaniu największy obszar użytków rolnych (53,5 ha). W najmniejszym stopniu z obcych użytków rolnych korzystały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych. Jest to uzasadnione charakterem prowadzonej przez te gospodarstwa produkcji, która wymaga inwestowania w ziemię, a poczynione inwestycje amortyzują się przez kilkanaście lat. Inwestowanie zatem w obce grunty nie jest uzasadnione.

Wykres 8 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych**

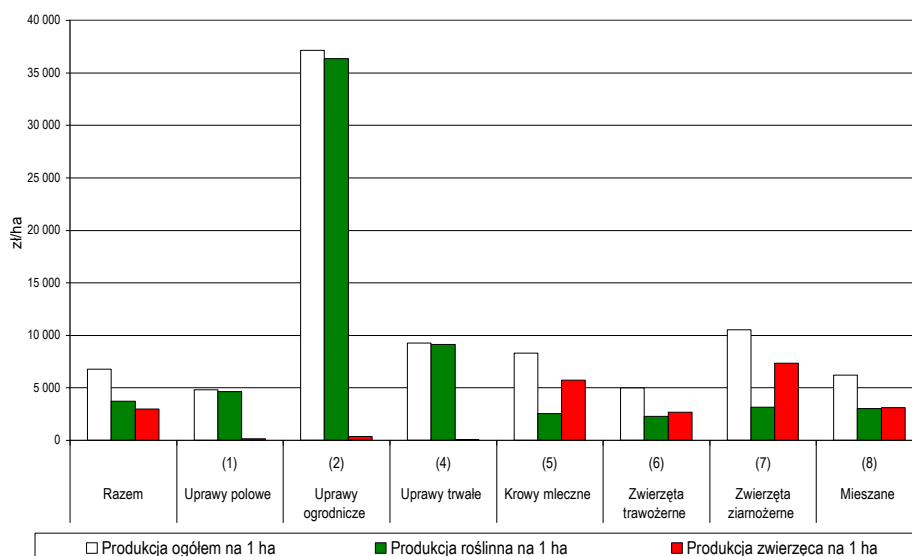
Interesująco kształtowała się struktura produkcji w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej. Gospodarstwa te wypracowały w 2011 r. relatywnie wysoką produkcję roślinną. Struktura produkcji w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych była niemal identyczna ze strukturą produkcji w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych. W gospodarstwach tych produkcja roślinna stanowiła ok. 30% produkcji ogółem. Inne było jednak przeznaczenie tej produkcji. W gospodarstwach o typie rolniczym zwierzęta ziarnożerne ok. 70% wartości produkcji roślinnej wykorzystywano w obrocie wewnętrznym (przede wszystkim na paszę), natomiast gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych w obrocie wewnętrznym wykorzystywały ok. 35% produkcji roślinnej. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych miały zbliżoną strukturę produkcji do gospodarstw mieszanych (patrz: Wykres 9). W pierwszej grupie gospodarstw wartość produkcji roślinnej stanowiła ok. 48% produkcji ogółem, a w drugiej grupie gospodarstw ok. 45%.

Wykres 9 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

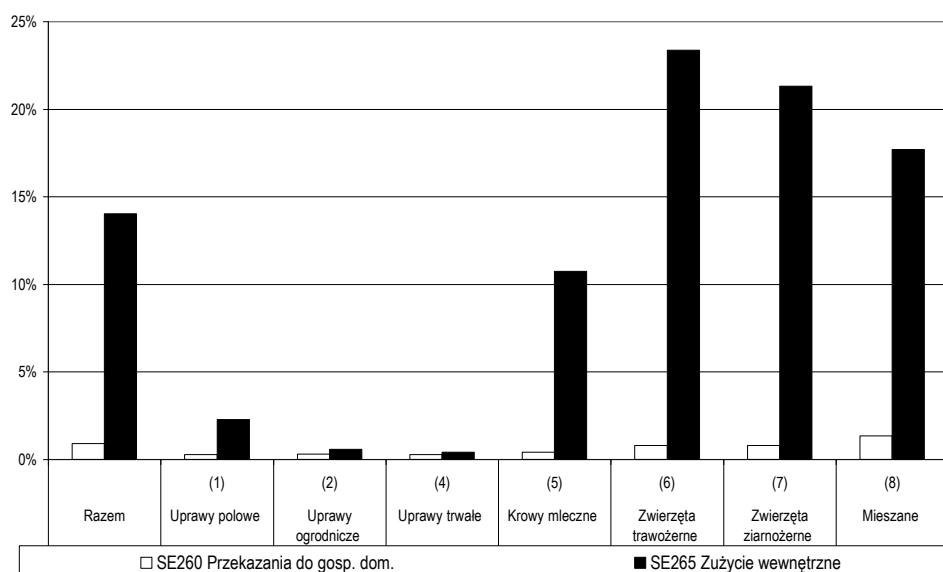
Niewspółmiernie wysoka produktywność ziemi w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych w porównaniu z innymi typami gospodarstw była wynikiem przede wszystkim specyfiki produkcji ogrodniczej, która prowadzona jest w sposób intensywny, często pod osłonami i na małych powierzchniach. W rezultacie otrzymano produkcję w wysokości ponad 36 tys. zł na ha. W 2011 r. gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych wypracowały produkcję o wartości czterokrotnie niższej od gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej i drobiu osiągnęły produktywność ziemi w wysokości 10 510 zł /ha. Jest to wartość ponad dwukrotnie wyższa od gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych, w których produkcja ogółem na hektar osiągnęła wartość 4 818 zł/ha (patrz: Wykres 10).

Wykres 10 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

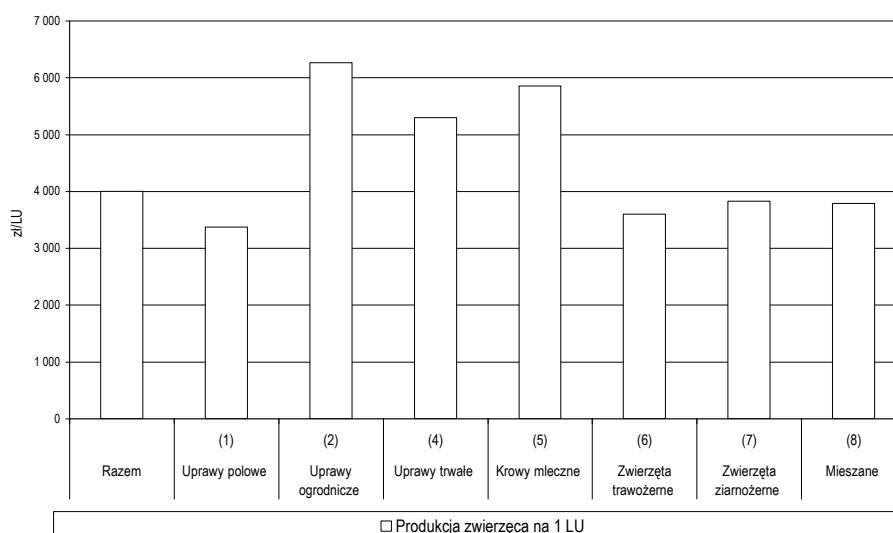
Wykres 11 potwierdza pewne prawidłowości w funkcjonowaniu gospodarstw rolnych. Część wytworzonej produkcji gospodarstwa przeznaczają na zużycie wewnętrzne. Najczęściej są to ziarna zbóż zużyte na paszę, w niewielkim zakresie na zasiew, dlatego gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej oraz gospodarstwa mieszane (w których produkcja zwierzęca jest równoważna z produkcją roślinną) zazwyczaj przeznaczają na zużycie wewnętrzne dużo więcej swojej produkcji niż gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej. W 2011 r. relatywnie do produkcji najwyższe zużycie wewnętrzne miały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (ok. 23%). Spośród gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej najniższe zużycie wewnętrzne (ok. 11%) miały gospodarstwa w typie rolniczym krowy mleczne. Inaczej przedstawiało się zużycie wewnętrzne wyrażone w liczbach bezwzględnych. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych na zużycie wewnętrzne przeznaczono produkcję o wartości ok. 40 tys. zł, w gospodarstwach typowo mlecznych ok. 35 tys. zł, natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych ok. 29 tys. zł.

Wykres 11 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

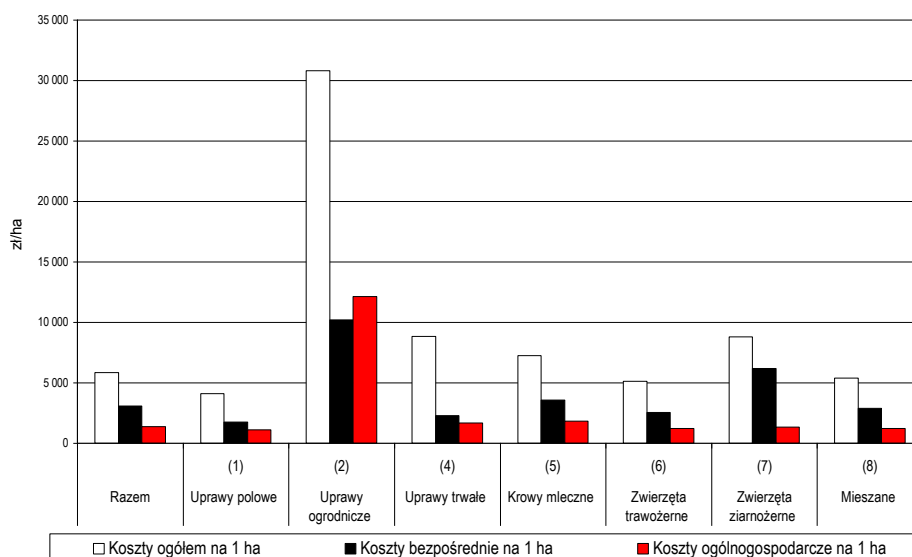
Wysokie wartości produkcji zwierzęcej na jednostkę przeliczeniową zwierząt (LU) w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych obserwowane na wykresie poniżej, były wynikiem niskich stanów zwierząt w tych gospodarstwach i dość wysokiej produkcji jednostkowej. Ze względu na niską skalę produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach i niewielką liczbę gospodarstw w regionie, nie stanowiły one w kwestii produkcji zwierzęcej przedmiotu szczególnego zainteresowania. W 2011 r. wysoką wartością produkcji zwierzęcej (5 856 zł) na jednostkę przeliczeniową LU wyróżniły się gospodarstwa w typie rolniczym krowy mleczne. Pozostałe typy gospodarstw cechował dość wyrównany poziom produkcji zwierzęcej (w przeliczeniu na jednostkę LU) mieszczący się w zakresie od 3 400 zł (w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych) do 3 800 zł (w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych) (patrz: Wykres 12).

Wykres 12 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

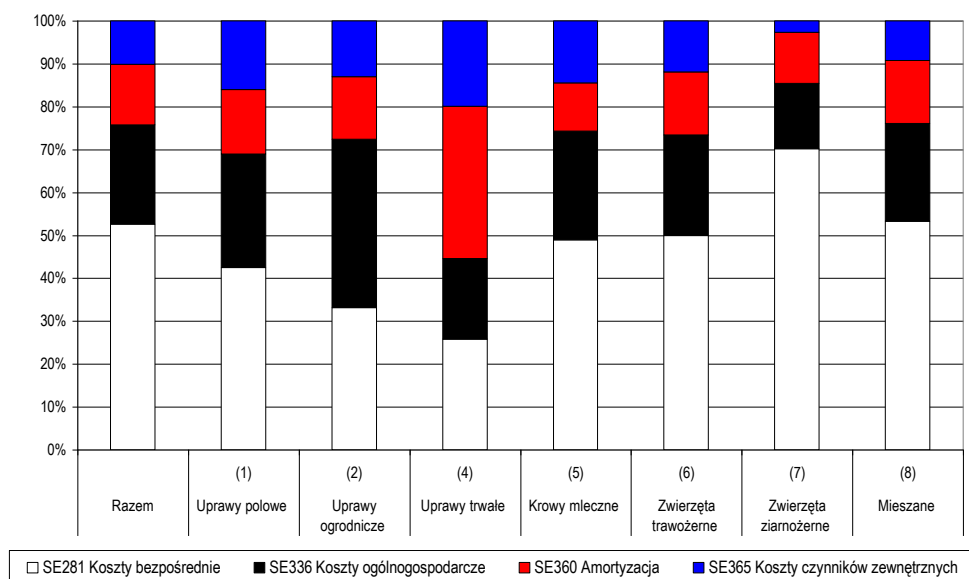
Intensywność produkcji wyrażona wysokością kosztów przeliczonych na 1 ha użytków rolnych pozostaje w ścisłym związku z produktywnością ziemi. Najczęściej jest to zależność proporcjonalna, im wyższe koszty tym wyższa wartość produkcji, co doskonale ilustrują wykresy: Wykres 10 i Wykres 12. Najbardziej pożądaną dla gospodarstw sytuacją byłaby taka, aby po możliwie najniższych kosztach mogły wypracować maksymalną produkcję. Jednak w praktyce zdarza się, że wytworzona wartość produkcji nie pokrywa poniesionych kosztów. W 2011 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk w takiej sytuacji znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych, które wypracowały produkcję o wartości 4 977 zł/ha ponosząc przy tym koszty w wysokości 5 096 zł/ha (patrz: Wykres 13).

Wykres 13 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

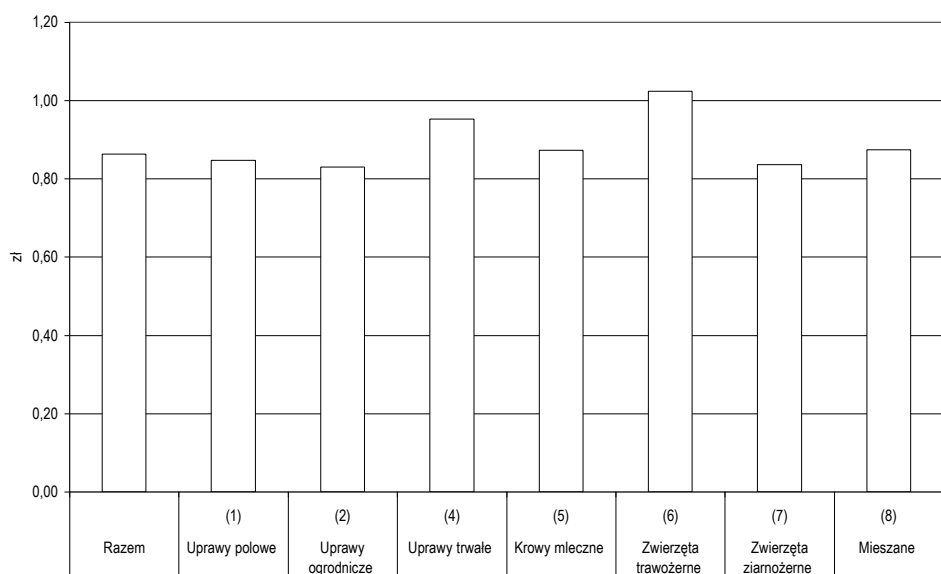
Struktura kosztów (patrz: Wykres 14) w pełni oddaje typ prowadzonej przez gospodarstwa produkcji. Koszty bezpośrednie, które najściślej związane są z rodzajem prowadzonej działalności, najczęściej mają największy udział w strukturze kosztów ogółem. W przypadku gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk w 2011 r. wyjątek w tym zakresie stanowiły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych i uprawach ogrodniczych. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich w strukturze kosztów ogółem miały gospodarstwa nastawione na chów trzody chlewnej i drobiu. W gospodarstwach tych koszty bezpośrednie niemal 5-krotnie przewyższały koszty ogólnogospodarcze. O wysokości kosztów bezpośrednich w tych gospodarstwach zadecydowały koszty pasz. W grupie gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych przyciągają uwagę koszty czynników zewnętrznych (czynszów, odsetek, opłaty pracowników najemnych), które stanowią niecałe 3% kosztów ogółem.

Wykres 14 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

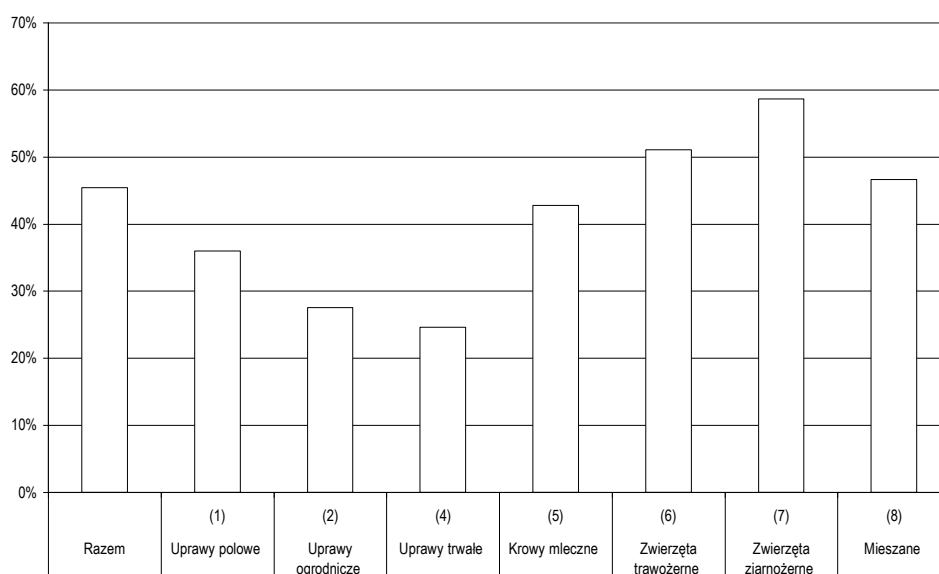
Ciekawych informacji o opłacalności produkcji w 2011 r. w gospodarstwach regionu Wielkopolska i Śląsk dostarcza poniższy wykres (patrz: Wykres 15). Najdroższa była produkcja w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych. Wytworzenie w tych gospodarstwach produkcji o wartości 100 zł kosztowało ponad 102 zł. Droga, ale w granicach opłacalności była produkcja w gospodarstwach w typie rolniczym uprawy trwałe, w których uzyskanie 100 zł produkcji wymagało poniesienia kosztów w wysokości ok. 95 zł. W pozostałych gospodarstwach koszty wytworzenia 100 zł produkcji były wyrównane i zawierały się w granicach od 83 zł w gospodarstwach ogrodniczych do 87 zł w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych i o działalności mieszanej.

Wykres 15 **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych**

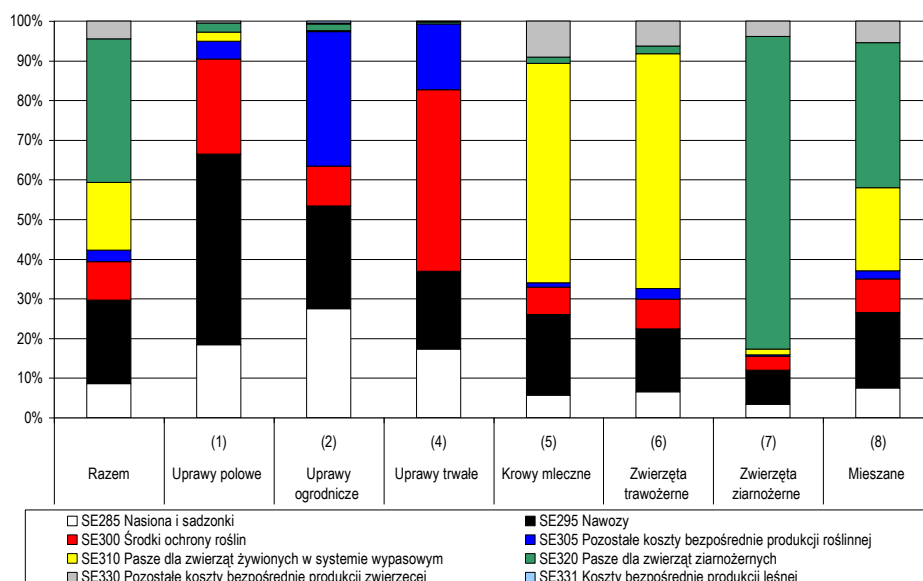

Przedstawione na wykresie poniżej (patrz: Wykres 16) relacje kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem potwierdzają spostrzeżenie, że poziom kosztów bezpośrednich ściśle związany jest z charakterem prowadzonej działalności. W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych relacja kosztów bezpośrednich do wartości wytworzonej produkcji była najniższa. Wynikało to między innymi z faktu, że gospodarstwa te ponosiły niewielkie koszty materiału siewnego, w mniejszym stopniu niż inne typy gospodarstw stosowały nawozy. Głównym elementem kosztów bezpośrednich w tych gospodarstwach były środki ochrony roślin. Najwyższy udział w wytworzonej produkcji miały koszty bezpośrednie w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernih. W przypadku tych gospodarstw decydującym elementem kosztów bezpośrednich były pasze.

Wykres 16 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

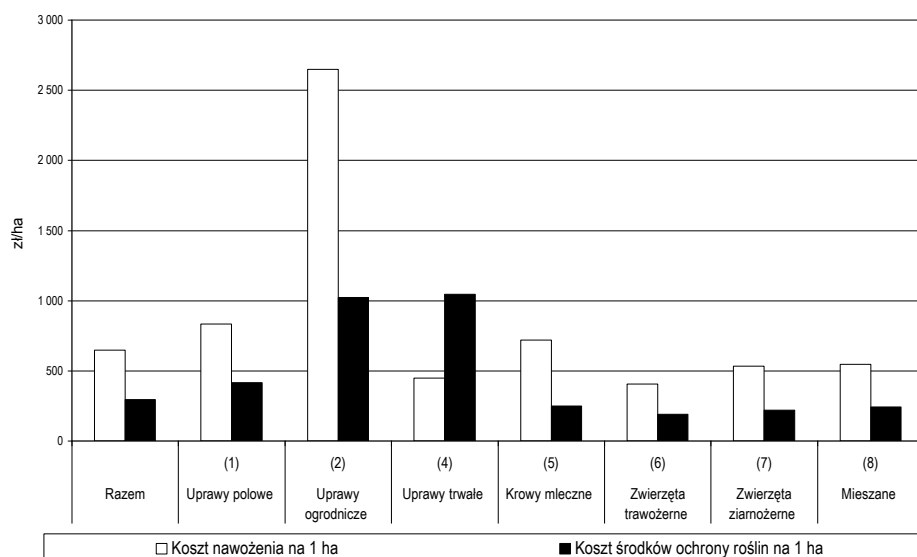
W zależności od typu rolniczego zmieniała się struktura kosztów bezpośrednich (patrz: Wykres 17). W gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą główną pozycją kosztów bezpośrednich były pasze. W odniesieniu do gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej w zależności od prowadzonej działalności, dominowały różne grupy kosztów bezpośrednich. W gospodarstwach w typie rolniczym uprawy polowe największy udział w kosztach bezpośrednich miały nawozy, w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych środki ochrony roślin, w gospodarstwach typowo ogrodniczych pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej, na które złożyły się między innymi koszty przygotowania produktów do sprzedaży np. sortowania, konfekcjonowania.

Wykres 17 **Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych**

Spośród gospodarstw ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą najwyższe koszty nawożenia (719 zł/ha) poniosły gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka. Gospodarstwa te poza chowem krów mlecznych, który był głównym kierunkiem produkcji, uprawiały buraki cukrowe, wymagające znacznie większych dawek nawozów niż rośliny pastewne. Gospodarstwa w typie rolniczym krowy mleczne często uprawiają buraki cukrowe, ponieważ produkty uboczne: liście buraczane przetwarzane na kiszonki i wysłodki stanowią powszechnie stosowaną paszę dla krów, która ma właściwości mlekoopędne. Produkcja buraków cukrowych w 2011 r. w tych gospodarstwach niewiele była niższa (12 tys. zł/ha) niż w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (12,6 tys. zł/ha). Najwyższe koszty nawożenia poniosły gospodarstwa typowo ogrodnicze. Nie znaczy to, że gospodarstwa ukierunkowane na produkcję ogrodniczą stosowały wyższe dawki nawozów niż np. gospodarstwa w typie uprawy polowe. Produkcja warzywnicza wymagała natomiast zastosowania nawozów specjalistycznych np. w formie płynnej, które są znacznie droższe od nawozów powszechnie używanych w produkcji roślinnej.

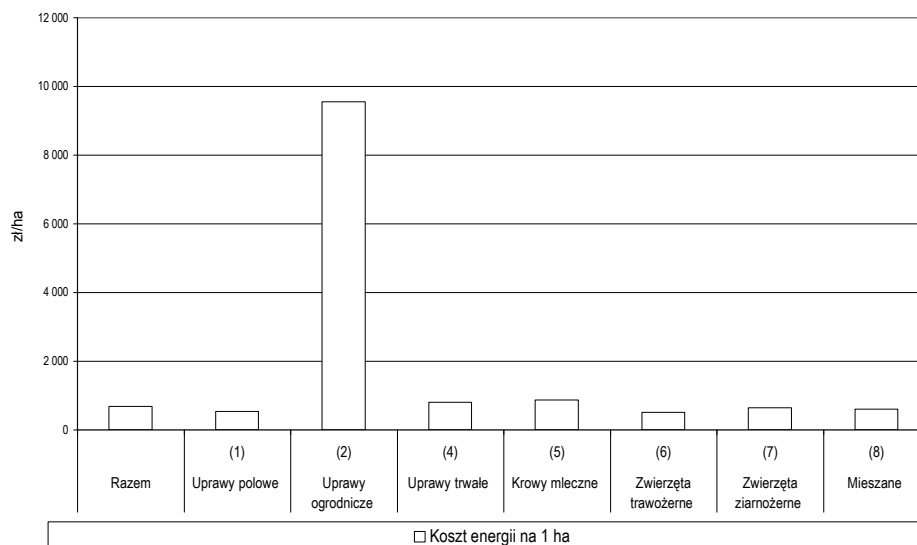
Pod względem środków ochrony roślin próba gospodarstw badanych dzieliła się na dwie grupy: gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej, które zużywały 2-krotnie (w przypadku gospodarstw typowo polowych) i 4-krotnie (w przypadku gospodarstw ukierunkowanych na uprawy ogrodnicze i uprawy trwałe) więcej środków ochrony roślin niż gospodarstwa mieszane i gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej, w których poziom kosztów zużycia środków ochrony roślin był bardzo wyrównany (patrz: Wykres 18).

Wykres 18 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

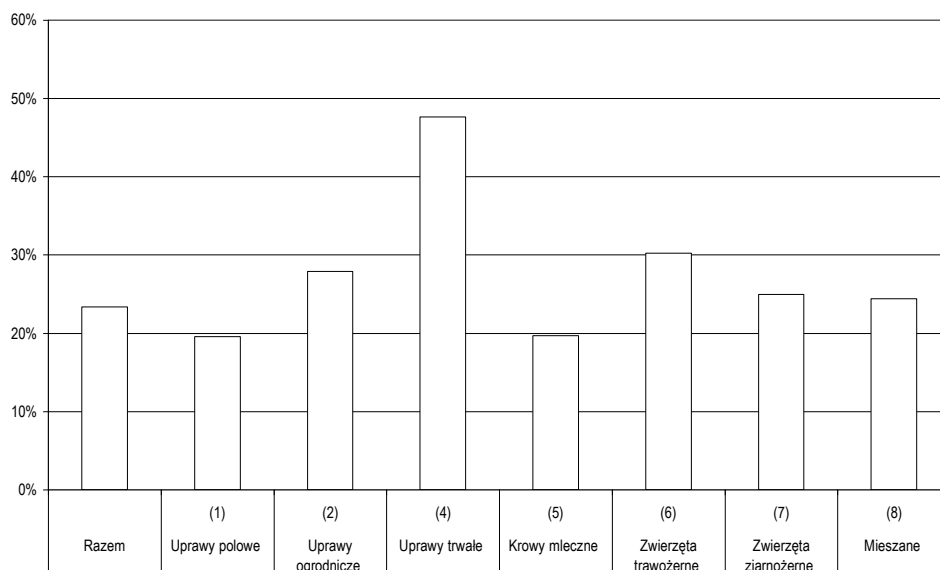
Koszty energii elektrycznej i paliw będące głównym składnikiem kosztów ogólnogospodarczych w najwyższym stopniu obciążały gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych. Przeliczone na ha wynosiły 9,5 tys. zł i były ponad 10-krotnie wyższe od tego rodzaju kosztów w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Fakt ten wiązać należy z technologią produkcji. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych w dużym zakresie prowadzą uprawy na małych powierzchniach, w warunkach szklarniowych, wymagających wysokich nakładów energetycznych. W pozostałych gospodarstwach koszty energii i paliw były bardziej wyrównane (nie przekraczały 1 000 zł/ha) chociaż ich wysokość i rodzaj zależały od charakteru produkcji. Wyższe były w gospodarstwach w typie rolniczym krowy mleczne, ok. 860 zł/ha. Gospodarstwa te poza wysokim zużyciem energii elektrycznej w budynkach inwentarskich ponosiły wysokie koszty paliw w związku z przygotowaniem pasz objętościowych na zimowe utrzymanie zwierząt. Najniższe koszty energii (głównie koszty paliw) w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (ok. 510 zł/ha) i specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 530 zł/ha). W przypadku gospodarstw w typie rolniczym uprawy polowe koszty te w rzeczywistości nie były niskie (ok. 28 tys. zł na gospodarstwo) relatywnie do innych typów gospodarstw, ale gospodarstwa te posiadały największą powierzchnię użytków rolnych wynoszącą średnio 53,5 ha na gospodarstwo (patrz: Wykres 19).

Wykres 19 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

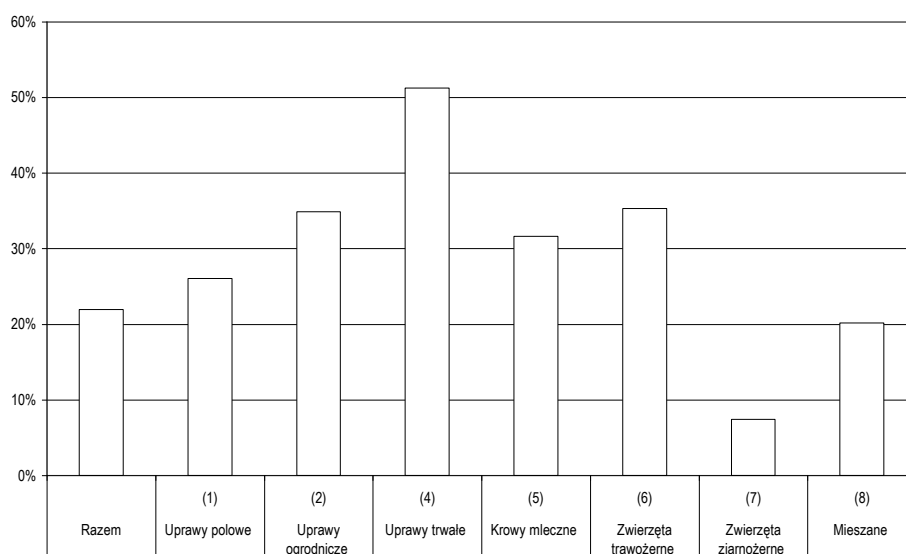
Niemal połowę wartości dodanej brutto (47,6%) w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych stanowiła amortyzacja. Gospodarstwa te z zasady charakteryzują się wysoką amortyzacją, w 2011 r. wynosiła ona ok. 41 tys. zł na gospodarstwo i była najwyższa w analizowanych gospodarstwach. Drzewa owocowe (podstawowy składnik majątku trwałego w tych gospodarstwach) fizycznie zużywają się szybciej niż środki trwałe w innych typach gospodarstw, dlatego wyższe są też roczne odpisy amortyzacyjne. Jednak w 2011 r. na wysoki udział amortyzacji w wartości dodanej brutto w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych z regionu Wielkopolska i Śląsk wpłynęła przede wszystkim stosunkowo niska wartość dodana brutto. Była ona efektem strat w produkcji powstałych w wyniku niekorzystnej pogody w pierwszej dekadzie maja 2011 r. Szczególnie w regionie Wielkopolska i Śląsk na skutek niskich temperatur zniszczeniu uległy zawiązki owoców, a owoce zawiązane z powtórnego kwitnienia drzew dały plony niższe i gorszej jakości. Najlepsze i bardzo do siebie zbliżone relacje amortyzacji do wartości dodanej brutto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych i w typie rolniczym krowy mleczne (patrz: Wykres 20). W obu przypadkach udział amortyzacji w wartości dodanej brutto kształtował się na poziomie poniżej 20%. Gospodarstwa te wypracowały w 2011 r. najwyższe w regionie i podobne wartości dodane brutto na gospodarstwo: ok. 167 tys. zł gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych i ok. 164 zł tys. specjalizujące się w chowie krów mlecznych. W obu typach gospodarstw również wysokość amortyzacji była podobna i (poza gospodarstwami z uprawami trwałymi) najwyższa w regionie w przeliczeniu na gospodarstwo. Wynosiła odpowiednio: ok. 32,7 tys. zł i ok. 32,3 tys. zł.

Wykres 20 **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych**

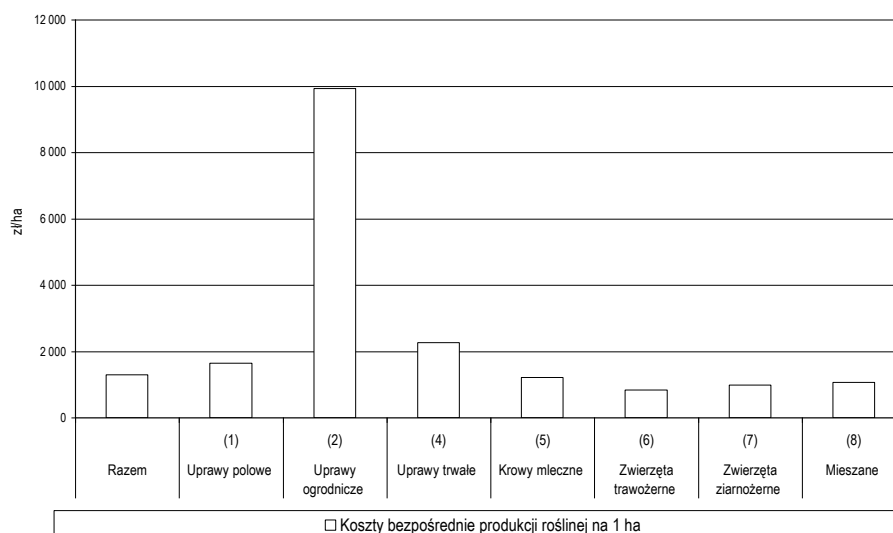
Wykres 21 przedstawia udział czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto charakterystyczny dla całej badanej próby z regionu Wielkopolska i Śląsk tj. dla gospodarstw indywidualnych i grupy gospodarstw z osobowością prawną, które choć nieliczne istotnie ważyły na wynikach całej próby. Szczególnie duży wpływ miały wyniki z tych gospodarstw w zakresie wartości średnich dla wynagrodzeń będących najważniejszym z trzech elementów czynników zewnętrznych. Ponad 50% udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych wynikał między innymi z tego, że przy poniesionych dużych kosztach na opłacenie pracy najemnej uzyskano niezadawalające wyniki produkcyjne spowodowane złymi warunkami pogodowymi.

Wykres 21 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

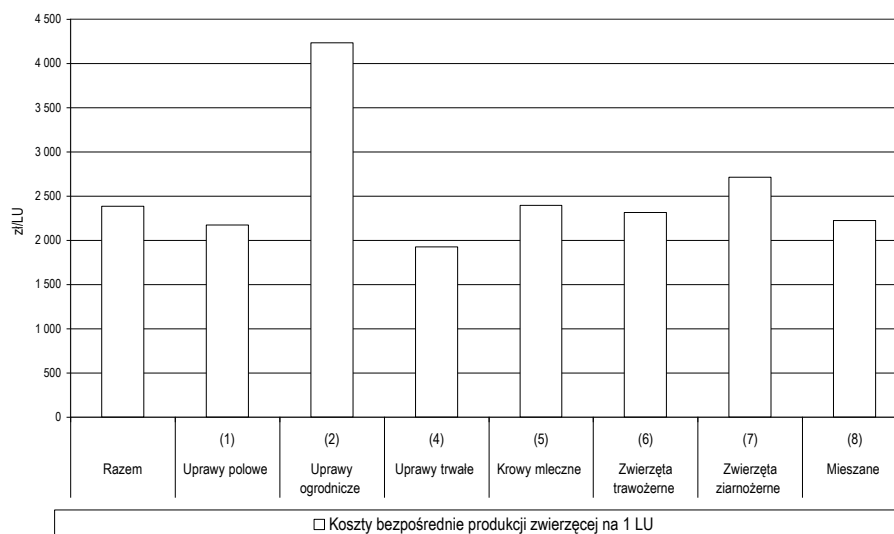

Wykres 22 ilustruje koszty bezpośrednie produkcji roślinnej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Jak można było domniemywać najwyższe koszty tego rodzaju poniosły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, w których wynosiły one niemal 10 tys. zł na 1 ha uprawy. Wysokie jednostkowe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej w tych gospodarstwach są wynikiem wysokich kosztów materiału siewnego, nawozów, ale przede wszystkim wysokich pozostałych kosztów bezpośrednich poniesionych na niewielkie arealy upraw ogrodniczych. Wysokość kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych świadczy o wysokiej intensywności produkcji w tych gospodarstwach (porównaj Wykres 13). Najniższymi kosztami bezpośrednimi produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (ok. 800 zł) wykazały się gospodarstwa w typie rolniczym zwierzęta trawożerne. Ponad 55% użytków rolnych w tych gospodarstwach zajmowały uprawy pastewne stanowiące paszę dla zwierząt. Uprawy pastewne zwykle są mniej kosztochłonne niż inne uprawy.

Wykres 22 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

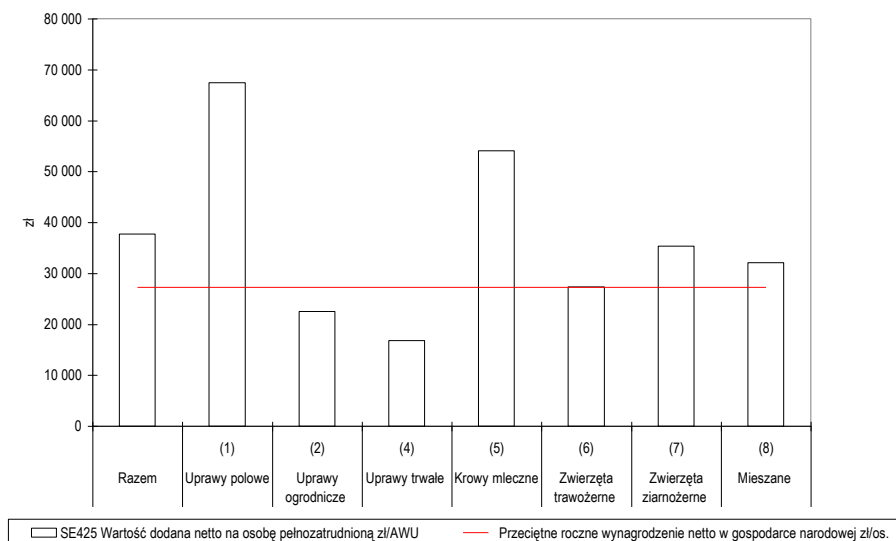

Co prawda przedstawione na wykresie poniżej (patrz: Wykres 23) koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej przeliczone na LU były najwyższe w gospodarstwach typowo ogrodniczych, ale z uwagi na niewielkie stany średnie inwentarza żywego w tych gospodarstwach (0,3 LU) nie stanowią istotnego materiału do analizy. Równie mało interesujące były najniższe koszty bezpośrednie ponoszone na zwierzęta w gospodarstwach w typie rolniczym uprawy trwałe, w których stan średni wynosił 0,1 LU. Zgodnie z oczekiwaniami natomiast kształtowały się jednostkowe koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej w pozostałych gospodarstwach. Koszty te były bardziej wyrównane i oscylowały w granicach 2 200 zł/LU w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych do 2 700 zł/LU w gospodarstwach ukierunkowanych na chów zwierząt ziarnożernych. Najdroższe bezpośrednie utrzymanie zwierząt ziarnożernych było konsekwencją wysokich kosztów pasz (ok. 87 tys. zł na gospodarstwo) ponoszonych przez te gospodarstwa.

Wykres 23 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

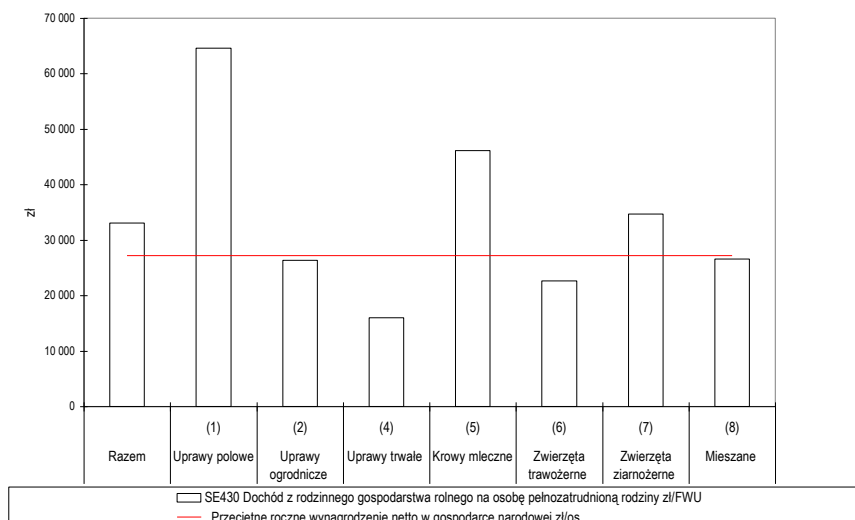
W 2011 r. najwyższą wartość dodaną netto (ok. 67 tys. zł) na osobę pełnozatrudnioną (AWU) wypracowały gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych, która była prawie 2,5-krotnie wyższa od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto na osobę w gospodarce narodowej, wynoszącego 27 227 zł. Niższą, ale równie wysoką (ok. 2-krotnie wyższą od przeciętnego rocznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej na osobę) wartość dodaną netto na jednostkę AWU osiągnęły gospodarstwa w typie rolniczym krowy mleczne. Był to efekt wysokich cen na niektóre produkty rolne, które notowano w 2011 r. Z publikacji „Skup i ceny produktów rolnych w 2011 r.” opracowanej przez Departament Rolnictwa GUS wynika, że ceny podstawowych zbóż wzrosły w 2011 r. w stosunku do roku poprzedniego o 66%, rzepaku o 44%, buraków cukrowych o 27%. Zdrożało również mleko o 13%. Natomiast w 2011 r. tańsze w porównaniu z rokiem 2010 były podstawowe warzywa: kapusta, ogórki, a efekt niskich cen uwidocznił się w niskiej wartości dodanej netto w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (patrz: Wykres 24). Gospodarstwa w typie rolniczym uprawy trwałe, jak już wspomniano wcześniej, dotknięte zostały skutkami niekorzystnej pogody w pierwszej dekadzie maja 2011 r., dlatego wypracowana wartość produkcji w tych gospodarstwach była niska. Stąd też osiągnęły one wartość dodaną netto w przeliczeniu na jednostkę AWU (ok. 16 tys. zł), poniżej poziomu rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Wykres 24 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

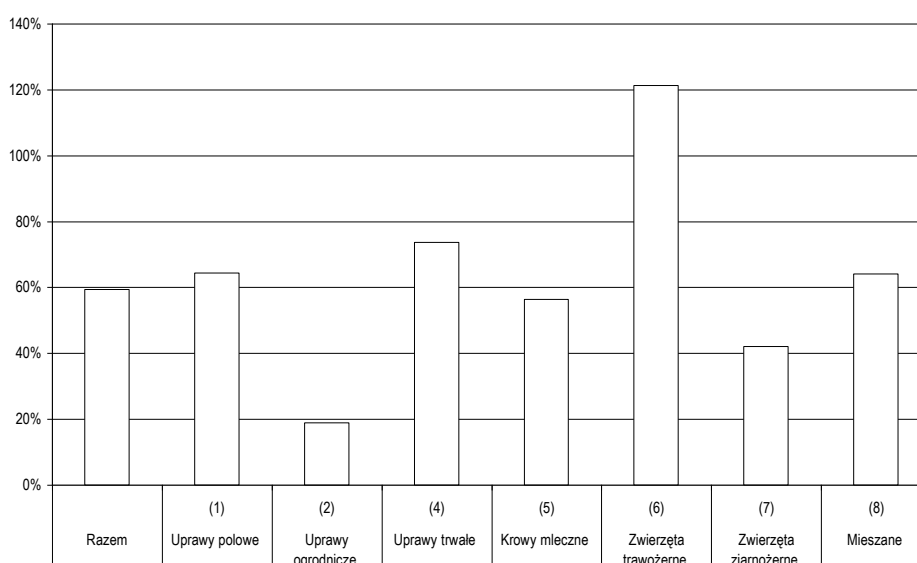
Gorzej prezentowały się rezultaty ekonomiczne w 2011 r. gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk wyrażające się dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą. Tylko trzy typy gospodarstw tj. specjalizujące się w uprawach polowych, chowie krów mlecznych i chowie zwierząt ziarnożernych osiągnęły wyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na jednostkę FWU od przeciętnego rocznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 25). Najlepsze z tych gospodarstw, wyspecjalizowane w uprawach polowych osiągnęły dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na jednostkę FWU ponad 2-krotnie wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej, ale również aż 4-krotnie wyższy od gospodarstw najślabszych w 2011 r., w typie rolniczym uprawy trwałe.

Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

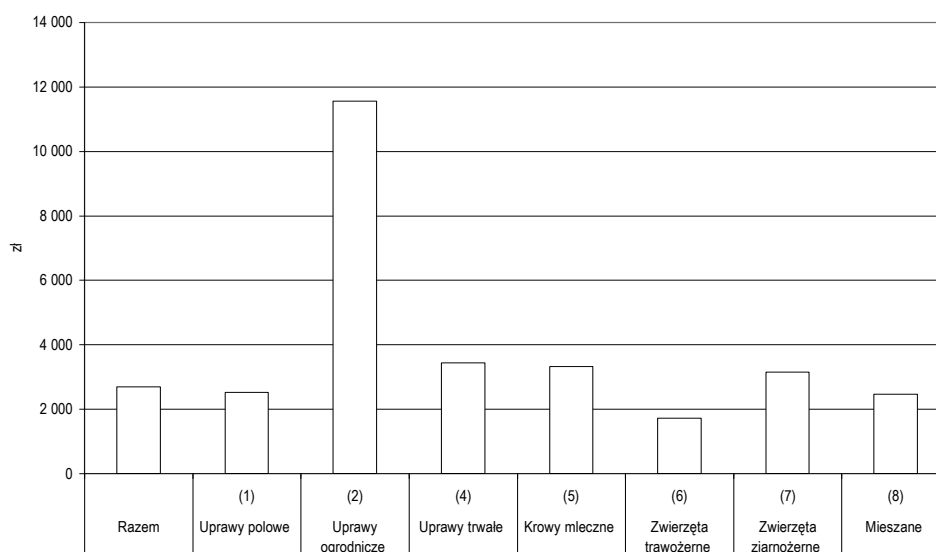

Istotne fakty przedstawiono na wykresie poniżej (patrz: Wykres 26). Poza gospodarstwami specjalizującymi się w uprawach ogrodniczych i w chowie zwierząt ziarnożernych, w których udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego wynosił odpowiednio ok. 19% i 42%, w pozostałych gospodarstwach w decydującej części dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego tworzyły dopłaty. Najbardziej niekorzystnie pod tym względem przedstawiały się wyniki gospodarstw w typie rolniczym zwierzęta trawożerne, które bez wsparcia finansowego z zewnątrz nie osiągnęłyby dodatniej wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rodzinnego.

Wykres 26 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

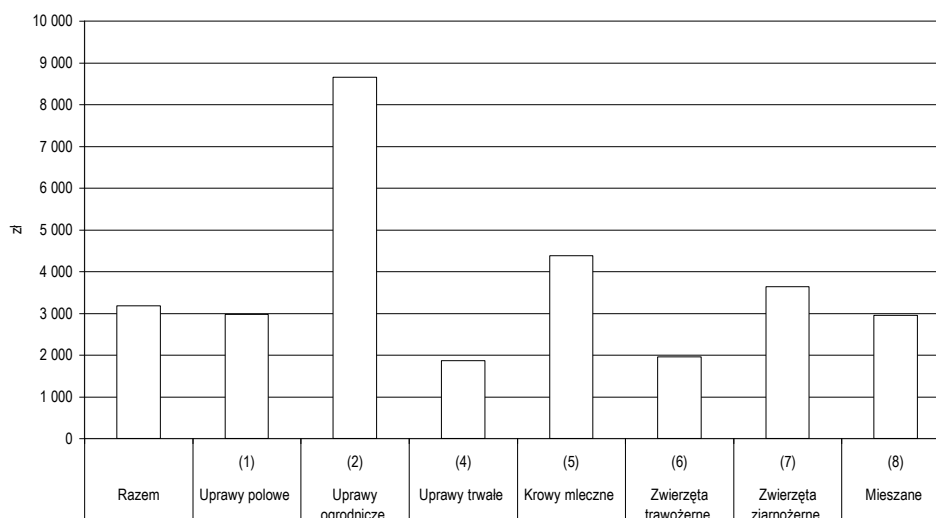

Inaczej niż na Wykresie 24 kształtowały się wartości dodane netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 27). Zgodnie z oczekiwaniami, najwyższą wartość dodaną netto na 1 ha uprawianej ziemi (ok. 11,5 tys. zł) osiągnęły gospodarstwa w typie rolniczym uprawy ogrodnicze, ponieważ gospodarstwa te uprawiały najmniejszy areal użytków rolnych (5,6 ha) ze wszystkich analizowanych typów gospodarstw. Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę użytków rolnych w tych gospodarstwach była niemal 7-krotnie wyższa od tej wartości w gospodarstwach najstarszych tj. wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych (ok. 1,7 tys. zł). W pozostałych typach gospodarstw wartości dodane netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych były bardziej wyrównane i osiągnęły wartości od ok. 2,5 tys. zł/ha w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych do 3,4 tys. zł w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych.

Wykres 27 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

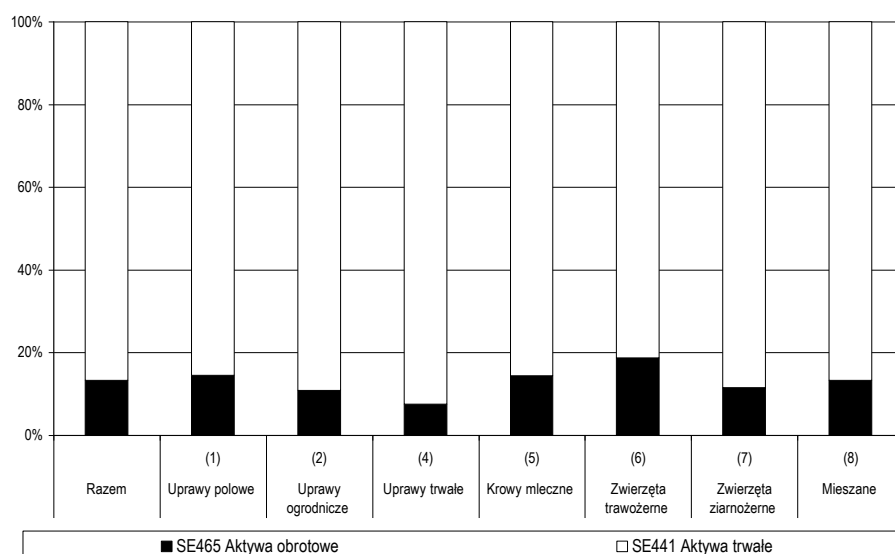
Bardziej zróżnicowany w gospodarstwach analizowanych był dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na 1 ha użytków rolnych własnych (patrz: Wykres 28). Najlepsze wyniki w tym zakresie osiągnęły gospodarstwa w typie rolniczym uprawy trwałe i gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych, w których dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na 1 ha użytków rolnych nie przekroczył 2 tys. złotych. Z wszystkich analizowanych gospodarstw to gospodarstwa w typie rolniczym uprawy trwałe największą część swojej produkcji (ok. 19%) przeznaczyły na opłacenie czynników zewnętrznych, co skutkowało najniższym dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych wykazały się w 2011 r. szczególnie niską opłacalnością produkcji (patrz: Wykres 15), co przy relatywnie do innych analizowanych gospodarstw dość dużym areale użytków rolnych własnych, zaowocowało niską wartością dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na użytki własne, jak należało się spodziewać, osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych. Gospodarstwa w typie rolniczym uprawy polowe miały w tym zakresie gorsze wyniki (ok. 3 tys. zł na 1 ha użytków rolnych własnych) niż gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej: mleczarskie (ok. 4,4 tys. zł) oraz ukierunkowane na chów zwierząt ziarnożernych (ok. 3,6 tys. zł).

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytkowników rolnych według typów rolniczych

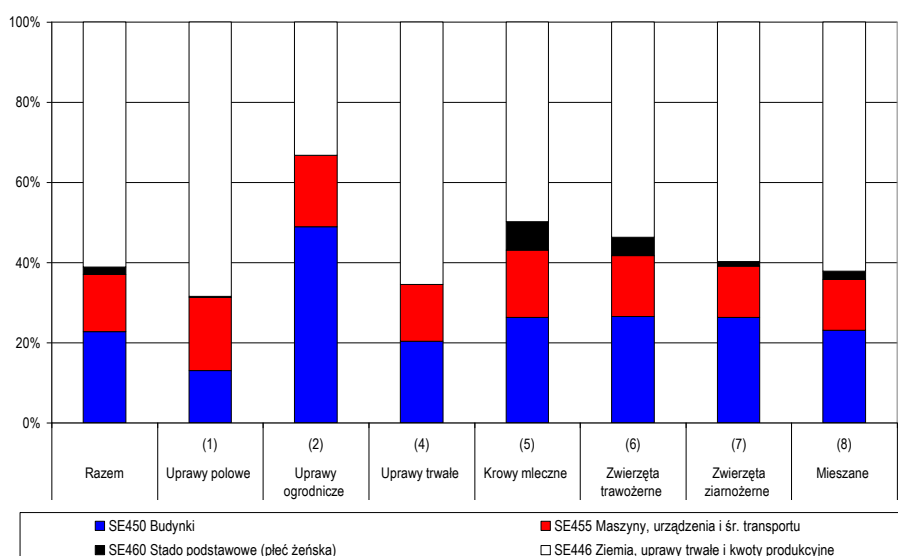
Właściwa struktura aktywów w gospodarstwach rolnych korzystnie wpływa na efektywność gospodarowania. Aktywa trwałe ze względu na swoją cenę zwykle mają wyższy udział w strukturze aktywów, niż aktywa obrotowe. Nadmierny jednak ich udział spowalnia tempo krążenia środków finansowych w gospodarstwie, co niekorzystnie wpływa na funkcjonowanie gospodarstwa. Polskie gospodarstwa indywidualne niestety mają w większości niekorzystną strukturę aktywów, którą można zaobserwować również w gospodarstwach regionu Wielkopolska i Śląsk (patrz: Wykres 29). We wszystkich gospodarstwach analizowanych wartość środków trwałych stanowiła ponad 80% wartości aktywów ogółem. W najkorzystniejszej sytuacji pod tym względem znajdowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Relatywnie najwięcej środków finansowych w aktywach trwałych unieruchomiły gospodarstwa w typie rolniczym uprawy trwałe.

Wykres 29 Struktura aktywów według typów rolniczych

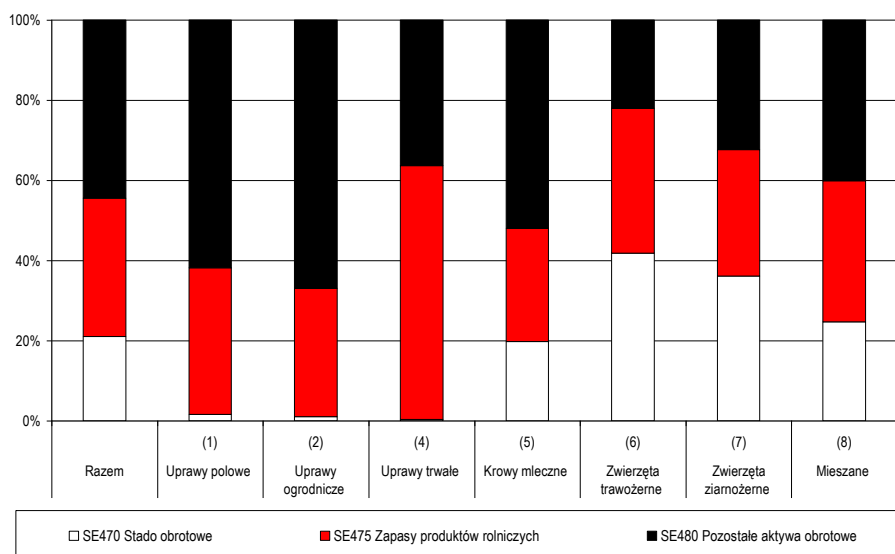
Struktura aktywów trwałych w poszczególnych typach gospodarstw oddaje charakter prowadzonej produkcji (patrz: Wykres 30). W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych w strukturze środków trwałych najwyższy udział miała wartość budynków, w których prowadzono produkcję (szklarnie, tunele). W pozostałych gospodarstwach dominowała wartość ziemi, która najwyższy udział miała co oczywiste, w wartości aktywów trwałych gospodarstw w typie uprawy polowe. Poza tym w gospodarstwach tych maszyny i urządzenia miały wyższą wartość (ok. 202 tys. zł) niż posiadane budynki (144 tys. zł). W pozostałych gospodarstwach zaobserwowano odwrotną sytuację (zwłaszcza we wszystkich ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą), wartość budynków i budowli miała znacznie większy udział w strukturze aktywów trwałych niż wartość maszyn i narzędzi. W zależności od prowadzonego chowu zwierząt kształtował się udział wartości stada podstawowego w aktywach trwałych gospodarstw z produkcją zwierzęcą. Najbardziej znaczący miał miejsce w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych, w których wszystkie krowy mleczne stanowią stado podstawowe.

Wykres 30 **Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych**

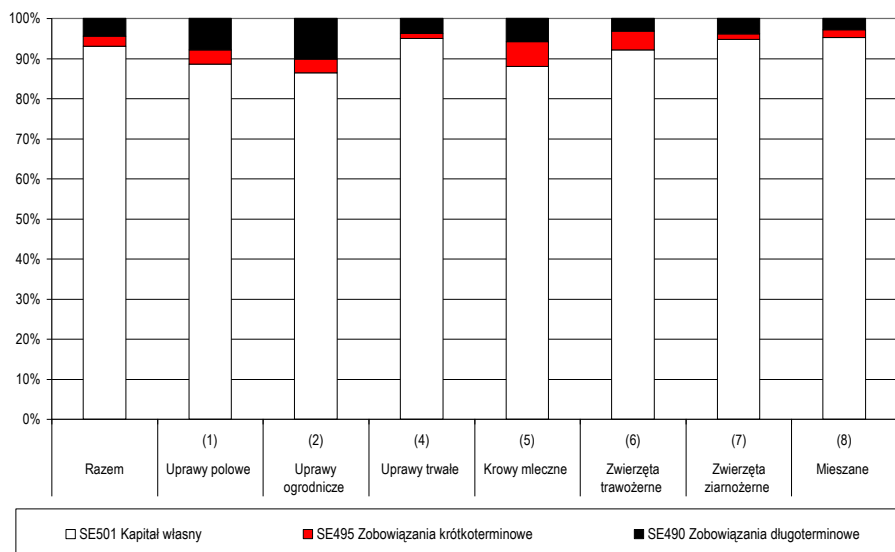
Struktura aktywów obrotowych (patrz: Wykres 31) odzwierciedla specyfikę prowadzonej produkcji w poszczególnych typach gospodarstw i charakter zapasów gospodarstw. W dwóch typach gospodarstw nastawionych na produkcję roślinną tj. wyspecjalizowanych w uprawach polowych i uprawach ogrodniczych, w strukturze aktywów dominowały pozostałe aktywa, na które składały się: wartość upraw na pniu, udziały gospodarstwa rolnego w jednostkach rolniczych, należności krótkoterminowe, gotówka w kasie i na rachunku bankowym (kwota niezbędna do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego). Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych posiadały w 2011 r. duże zapasy produktów rolnych, które stanowiły ponad 60% wartości aktywów obrotowych. Mogło to świadczyć, że gospodarstwa te miały trudności ze zbyciem swoich produktów bądź z uzyskaniem satysfakcjonującej ceny. Różniły się strukturą aktywów obrotowych gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zwierzęcej. W gospodarstwach w typie rolniczym zwierzęta trawożerne najwyższą wartość miały zwierzęta stada obrotowego, najniższą pozostałe aktywa obrotowe. W gospodarstwach w typie rolniczym krowy mleczne obserwowano odwrotną sytuację; udział pozostałych aktywów był ponad 2,5-krotnie większy od wartości stada obrotowego.

Wykres 31 **Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych**

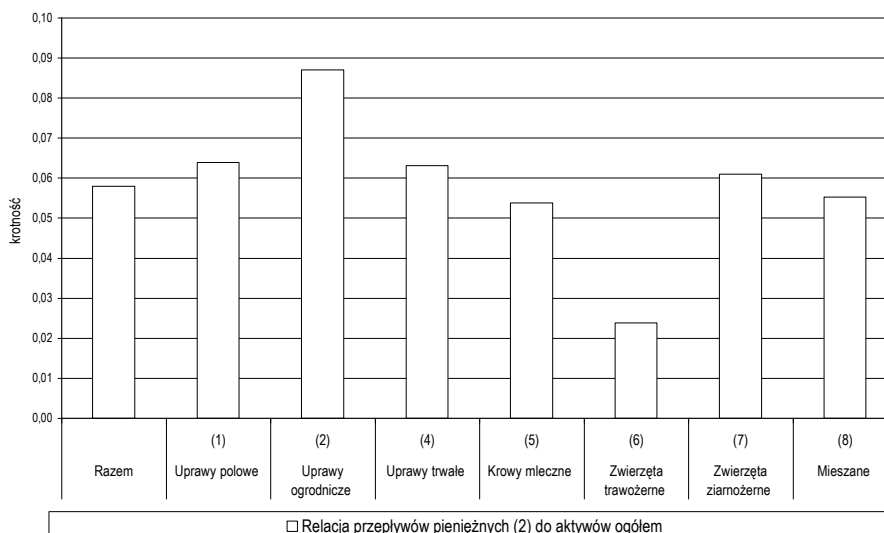
Ze struktury pasywów wynika (patrz: Wykres 32), że w 2011 r. gospodarstwa w regionie Wielkopolska i Śląsk nie były nadmiernie zadłużone, co w okresie kryzysu jest zjawiskiem optymistycznym. Najbardziej z kapitału obcego korzystały gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, które obciążone były kredytem w wysokości ok. 75 tys. zł stanowiącym ok. 15% pasywów tych gospodarstw, ale struktura zobowiązań nie budziła zastrzeżeń, tylko 25% z nich stanowiły droższe kredyty obrotowe. Wyraźnie gorszą strukturę zobowiązań miały gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych, w których zobowiązania krótkoterminowe (ok. 75 tys. zł) były wyższe od zobowiązań długookresowych (ok. 71 tys. zł). Kapitał obcy w tych gospodarstwach stanowił jednak zaledwie 12% pasywów.

Wykres 32 Struktura pasywów według typów rolniczych

Wykres 33 jest ilustracją efektywności środków skumulowanych w składnikach majątkowych gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk. Jak wynika z wykresu, gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych miały w 2011 r. największą możliwość uruchomienia środków skoncentrowanych w składnikach majątkowych do ewentualnego sfinansowania działalności operacyjnej, inwestycyjnej oraz obsługi zadłużenia. Na najniższy zwrot środków ulokowanych w składnikach majątkowych mogły liczyć gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych.

Wykres 33 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

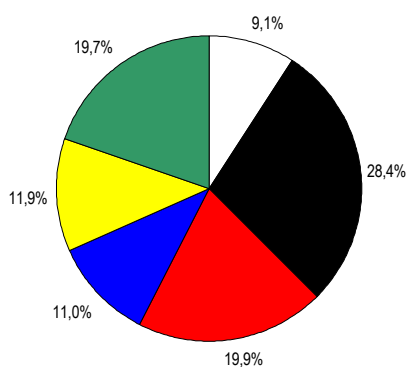

3.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Niemal połowę areалу użytków rolnych regionu Wielkopolska i Śląsk uprawiały w 2011 r. gospodarstwa małe i średnio-małe pod względem wielkości ekonomicznej, które były najliczniejsze w regionie. W relacji do liczby gospodarstw (38) najwięcej ziemi uprawnej posiadały w użytkowaniu gospodarstwa ekonomicznie bardzo duże, ok. 20% zasobów regionu. Najmniejsze zasoby ziemi znajdowały się w użytkowaniu gospodarstw bardzo małych pod względem wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 34).

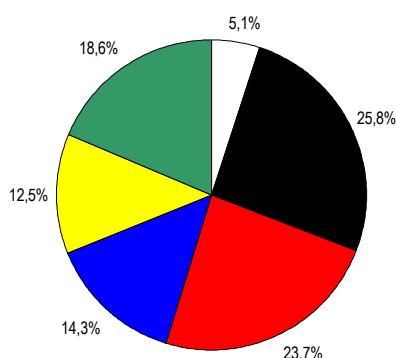
Wykres 34 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej

□ Bardzo małe 2 ≤ € < 8 ■ Małe 8 ≤ € < 25 ■ Średnio-małe 25 ≤ € < 50 ■ Średnio-duże 50 ≤ € < 100 ■ Duże 100 ≤ € < 500 ■ Bardzo duże € ≥ 500

Podobnie do rozkładu użytków rolnych, kształtował się podział pogłowia zwierząt inwentarskich w 2011 r. Prawie 50% inwentarza żywego wyrażonego w jednostkach przeliczeniowych LU znajdowało się w posiadaniu gospodarstw ekonomicznie określanych jako małe i średnio-małe. W relacji do liczby gospodarstw (38 w próbie), najwięcej sztuk przeliczeniowych LU miały w chowie gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie. Gospodarstwa te posiadały 18,6% LU wszystkich zwierząt z regionu (patrz: Wykres 35).

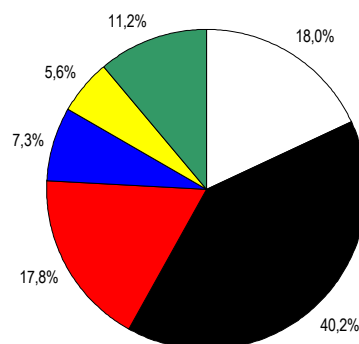
Wykres 35 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

□ Bardzo małe 2 ≤ € < 8 ■ Małe 8 ≤ € < 25 ■ Średnio-małe 25 ≤ € < 50 ■ Średnio-duże 50 ≤ € < 100 ■ Duże 100 ≤ € < 500 ■ Bardzo duże € ≥ 500

Najwięcej siły roboczej wyrażonej w osobach pełnozatrudnionych (AWU) w regionie Wielkopolska i Śląsk w 2011 r. angażowały gospodarstwa małe ekonomicznie (ok. 40%), mimo, że pod względem liczebności, była to druga co do wielkości grupa gospodarstw badanych po gospodarstwach średnio-małych. Niemal po tyle samo jednostek AWU (po ok. 18%) stanowiły nakłady pracy w gospodarstwach bardzo małych i średnio-małych ekonomicznie, a zatem ponad 75% zatrudnionych w gospodarstwach rolnych regionu Wielkopolska i Śląsk to pracownicy małych ekonomicznie gospodarstw (patrz: Wykres 36). Może to oznaczać, że w gospodarstwach tych istnieje ukryte bezrobocie.

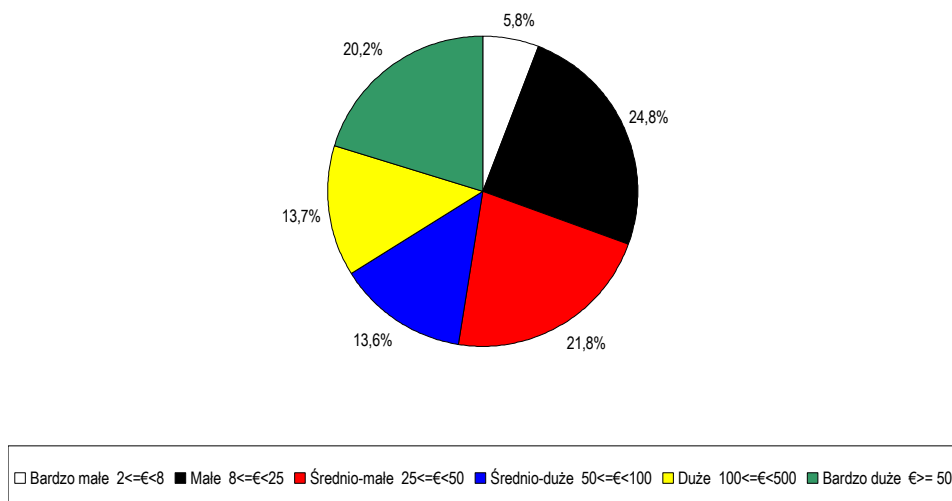
Wykres 36 Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

□ Bardzo małe 2 ≤ € < 8 ■ Małe 8 ≤ € < 25 ■ Średnio-małe 25 ≤ € < 50 ■ Średnio-duże 50 ≤ € < 100 ■ Duże 100 ≤ € < 500 ■ Bardzo duże € ≥ 500

W 2011 r. jedną piątą Standardowej Produkcji w regionie Wielkopolska i Śląsk wytworzyły gospodarstwa ekonomicznie bardzo duże, których liczebność w próbie stanowiła niespełna 1% wszystkich gospodarstw regionu. Średnio-małe gospodarstwa, które najliczniej były reprezentowane w regionie (ponad 30% ogółu gospodarstw) dały jedynie o 1,6% wyższą Standardową Produkcję niż gospodarstwa ekonomicznie bardzo duże (patrz: Wykres 37).

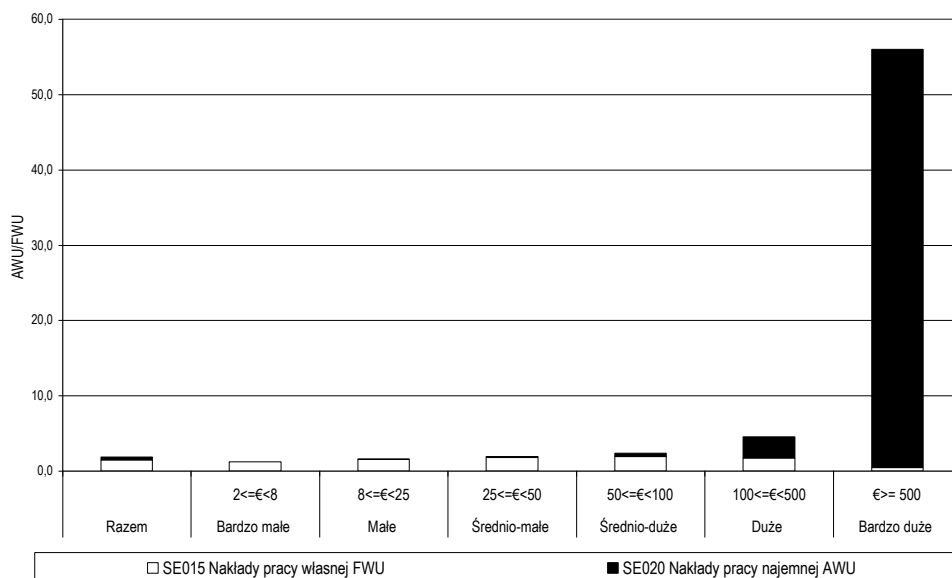
Wykres 37 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

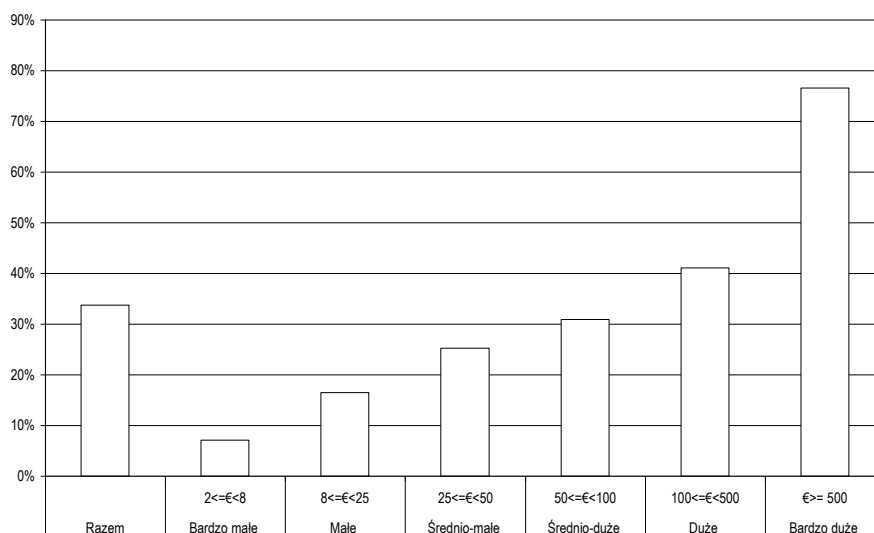
Poziom nakładów pracy w gospodarstwach bardzo dużych ekonomicznie był niewspółmiernie wysoki w porównaniu do innych gospodarstw z próby. Każde z tych gospodarstw dało w 2011 r. pracę przeciętnie 55 osobom pełnozatrudnionych (w wymiarze 2120 godzin w roku obrachunkowym). Nakłady pracy w tych gospodarstwach były 10-krotnie wyższe od nakładów pracy w grupie gospodarstw dużych ekonomicznie (patrz: Wykres 38). Gospodarstwa bardzo duże ekonomicznie opierały swoją produkcję niemal całkowicie na najmniejszej sile roboczej. Należy przy tym zaznaczyć, że w grupie tej znajdowały się przede wszystkim gospodarstwa z osobowością prawną. Pozostałe gospodarstwa, poza gospodarstwami dużymi ekonomicznie, w których obca siła robocza miała wyższy udział niż własną, wykorzystywały przede wszystkim własną siłę roboczą. Nakłady pracy rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, odpowiednio od ok. 1 AWU w gospodarstwach najmniejszych do ponad 4 AWU w gospodarstwach dużych ekonomicznie.

Wykres 38 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

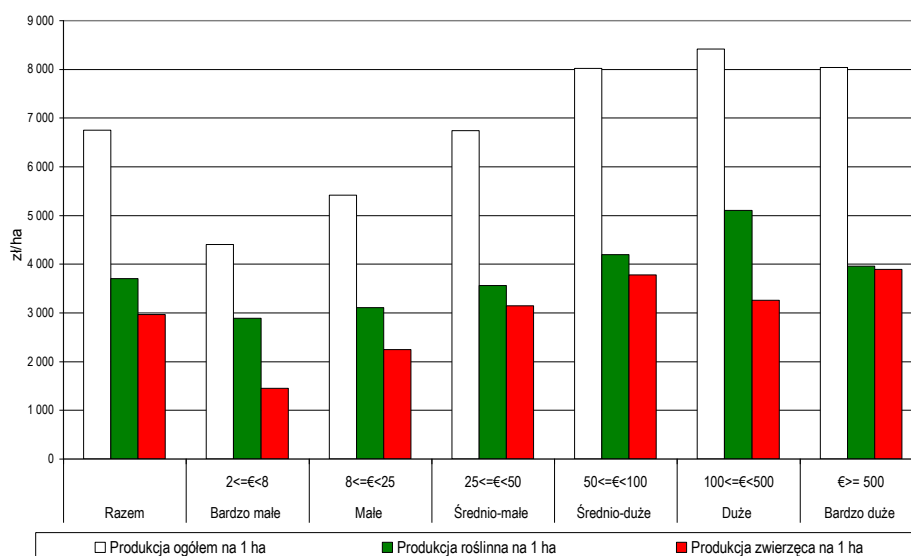
Udział ziemi dodzierżawionej w użytkach rolnych gospodarstw rolnych regionu Wielkopolska i Śląsk wzrastał niemal proporcjonalnie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej tych gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych ekonomicznie grunty obce stanowiły ok. 7% ziemi uprawnej, natomiast w gospodarstwach ekonomicznie najsilniejszych udział ziemi dodzierżawionej wynosił 76%. Należy pamiętać, że zdecydowana większość z tej grupy to gospodarstwa z osobowością prawną, które dzierżawiły użytki rolne z Agencji Nieruchomości Rolnych (dawniej: Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa) (patrz: Wykres 39).

Wykres 39 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

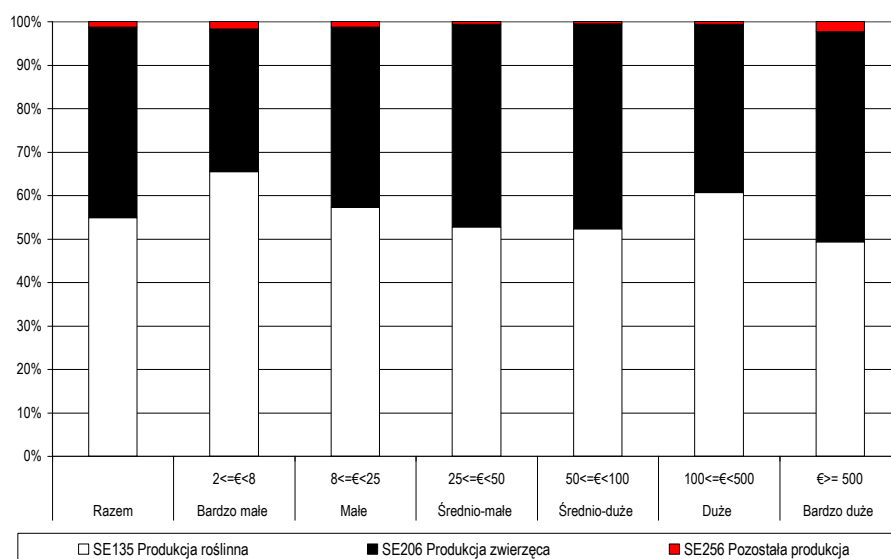
Najwyższą w regionie Wielkopolska i Śląsk produktywnością ziemi (mierzoną wartością produkcji na 1 ha użytków rolnych) cechowały się w 2011 r. roku gospodarstwa duże ekonomicznie. Gospodarstwa te osiągnęły też najwyższą na 1 ha produkcję roślinną ze wszystkich analizowanych gospodarstw, ale produkcja zwierzęca była niższa zarówno w porównaniu do gospodarstw bardzo dużych i średnio-dużych. Gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie w 2011 r. odnotowały produktywność ziemi na poziomie gospodarstw średnio-dużych, która wynosiła ok. 8 tys. zł/ha. Przedstawiona na wykresie produktywność ziemi (patrz: Wykres 40) w gospodarstwach regionu Wielkopolska i Śląsk wzrastała niemal proporcjonalnie do wielkości ekonomicznej gospodarstw: od bardzo małych (ok. 4,4 tys. zł/ha) do dużych (ok. 8,4 tys. zł/ha).

Wykres 40 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

We wszystkich grupach gospodarstw w strukturze produkcji ogółem przeważała produkcja roślinna, chociaż w przypadku gospodarstw największych ekonomicznie wartości produkcji roślinnej i zwierzęcej były niemal na jednakowym poziomie. Prawie identyczną strukturę produkcji miały gospodarstwa średnio-małe i średnio-duże. W gospodarstwach ekonomicznie bardzo-małych zdecydowanie przeważała produkcja roślinna, która stanowiła ok. 65% produkcji ogółem. We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw marginalny udział (nie przekraczający 2%) w produkcji ogółem, miała pozostała produkcja (patrz: Wykres 41).

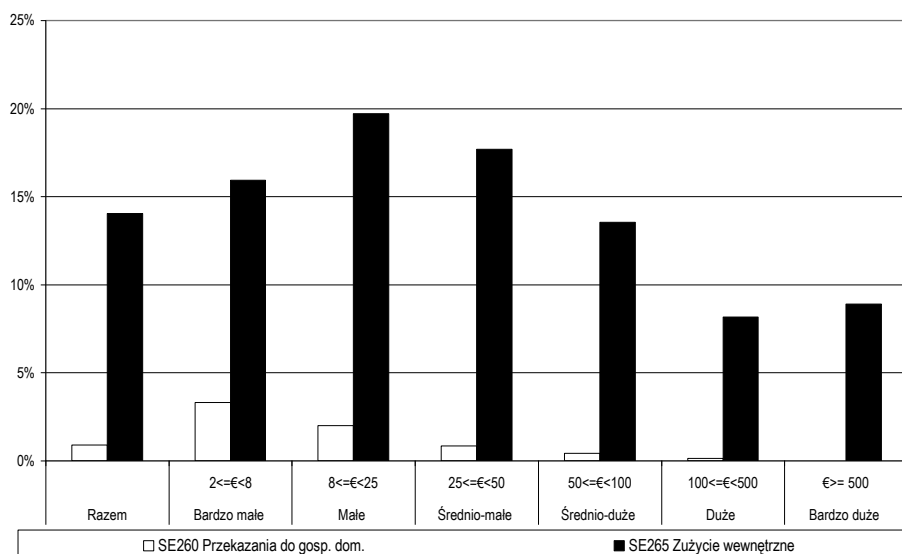
Wykres 41 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Specyfiką gospodarstw rolnych jest to, że częściowo wytworzona przez nie produkcja zużywana jest jako środek produkcji w następnym cyklu produkcyjnym. W zużyciu wewnętrznym najczęściej wykorzystywana jest produkcja roślinna jako pasza dla zwierząt, rzadziej jako materiał siewny. Prawidłowością jest to, że gospodarstwa słabsze ekonomicznie większą część swojej produkcji przeznaczają na zużycie wewnętrzne, niż gospodarstwa silniejsze ekonomicznie. W regionie Wielkopolska i Śląsk najwyższe zużycie wewnętrzne stanowiące ok. 20% produkcji ogółem miały gospodarstwa małe ekonomicznie, najniższe natomiast ok. 8% zużycie wewnętrzne odnotowały gospodarstwa duże ekonomicznie (patrz: Wykres 42).

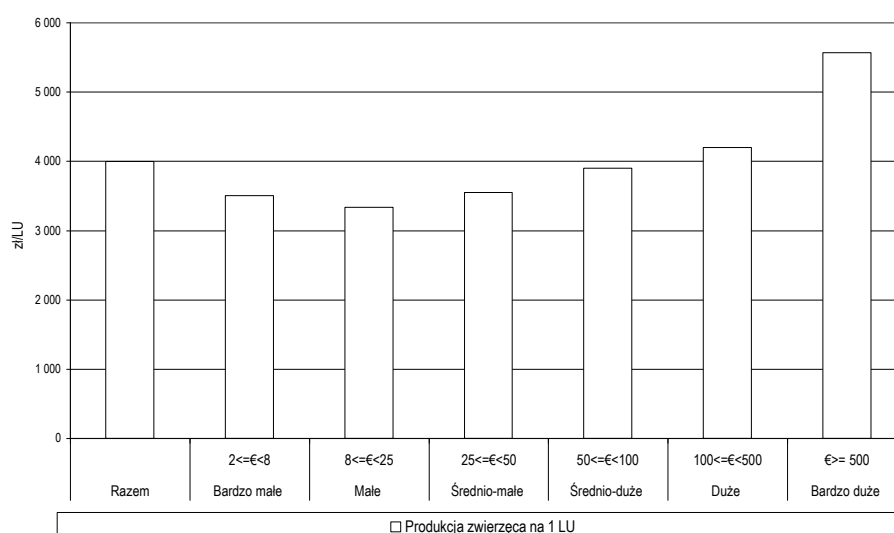
Gospodarstwa rolne część wytworzonych produktów przeznaczają na zaspokojenie potrzeb bytowych swoich rodzin. We wcześniejszych latach produkcja przeznaczana na ten cel stanowiła istotną część produkcji ogółem gospodarstwa. Obecnie ta forma zaopatrzenia bytowego rodzin rolniczych traci na znaczeniu, w związku z nieograniczonymi możliwościami nabycia dóbr konsumpcyjnych. Zwykle gospodarstwa słabsze ekonomicznie przeznaczają więcej swojej produkcji na potrzeby gospodarstwa domowego niż gospodarstwa silniejsze. Prawidłowość tę można zaobserwować również w gospodarstwach regionu Wielkopolska i Śląsk w 2011 r. (patrz: Wykres 42). Gospodarstwa naj słabsze ekonomicznie (bardzo małe) przeznaczyły 3,3% swojej produkcji na spożycie, natomiast gospodarstwa największe ekonomicznie w tym celu przekazały śladową wartość produkcji w porównaniu z wartością produkcji ogółem wytworzoną w 2011 r.

Wykres 42 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

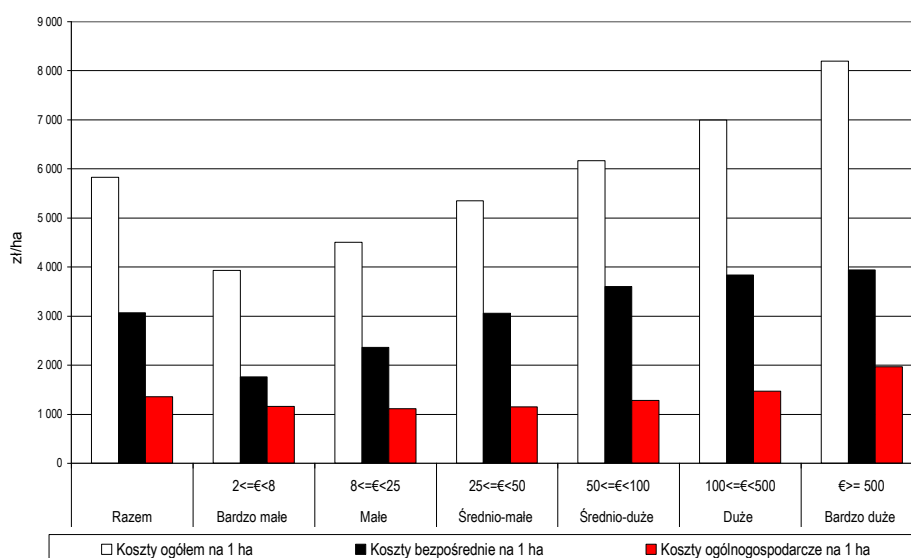
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU w regionie Wielkopolska i Śląsk w 2011 r. rosła wraz ze wzrostem skali produkcji zwierzęcej. Wyjątek stanowiły tu gospodarstwa bardzo małe, które posiadały bardzo niskie średnie stany zwierząt (3,6 LU), a osiągnęły wyższą wartość jednostkową produkcji (3 500 zł/LU) niż gospodarstwa małe ekonomicznie (3 334 zł/LU). Z kolei w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie wartość jednostkowej produkcji zwierzęcej była o ok. 30% wyższa niż w gospodarstwach dużych ekonomicznie. Gospodarstwa te miały 9-krotnie większe średnie stany inwentarza w przeliczeniu na LU, niż gospodarstwa duże ekonomicznie (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

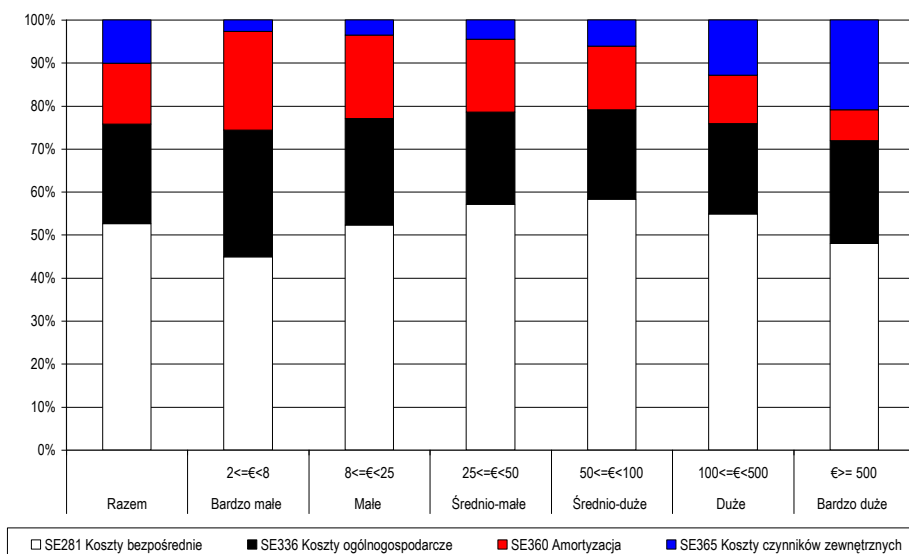
Niemal proporcjonalnie do wielkości ekonomicznej gospodarstw wzrastała intensywność produkcji mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych. W gospodarstwach z trzech klas ekonomicznych małych tj. bardzo małych, małych i średnio-małych koszty bezpośrednie wzrastały intensywniej wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej, niż w pozostałych trzech klasach gospodarstw o dużej wielkości ekonomicznej. Koszty ogólnogospodarcze w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, które w mniejszym stopniu powiązane są ze skalą produkcji, były bardziej wyrównane (patrz: Wykres 44).

Wykres 44 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

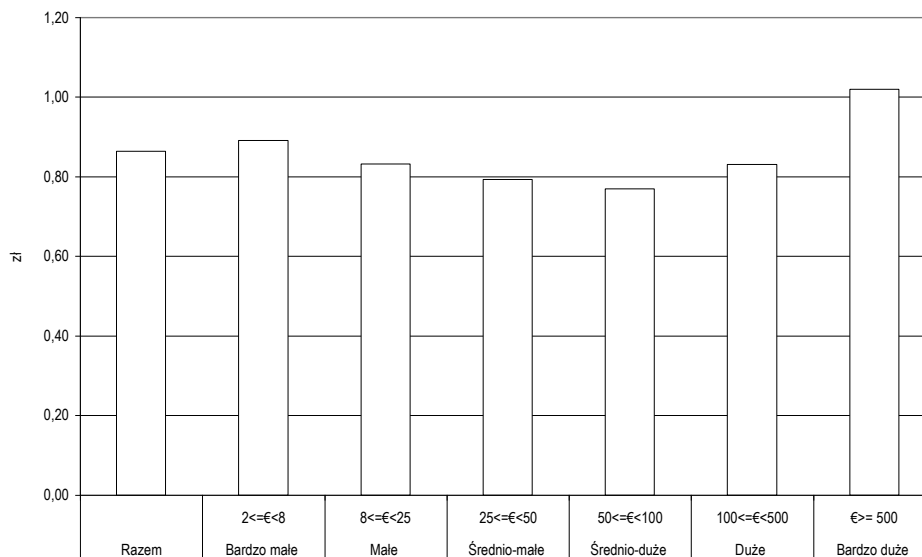
W strukturze kosztów ogółem wszystkich gospodarstw w regionie dominowały koszty bezpośrednie. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem niemal 60% zanotowały w 2011 r. gospodarstwa ekonomicznie średnio-duże. Koszty czynników zewnętrznych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Odwrotna zależność występowała w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym umaszynowaniu małych gospodarstw, w których koszty utrzymania znacznej liczby często niewykorzystywanych maszyn i budynków zmniejszały dochód tych gospodarstw (patrz: Wykres 45). W gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie wysokie koszty czynników, które w strukturze kosztów ogółem były tylko o 3% niższe od kosztów ogólnogospodarczych, wynikały z wynagrodzeń za pracę, które w tej grupie gospodarstw były bardzo wysokie. Należy pamiętać, że zdecydowana większość gospodarstw w grupie gospodarstw ekonomicznie bardzo dużych, to gospodarstwa z osobowością prawną, najczęściej spółdzielnie produkcyjne.

Wykres 45 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

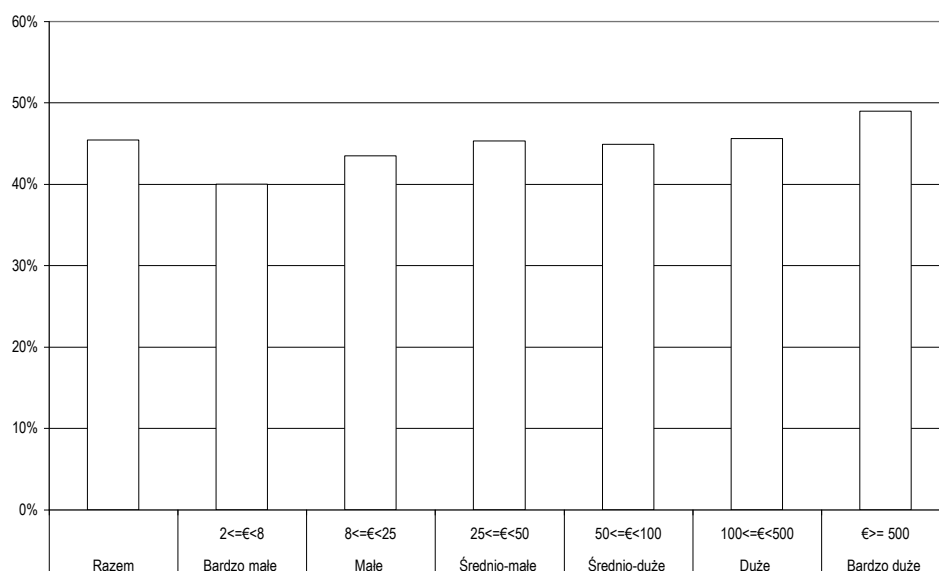
Z wykresu poniżej (patrz: Wykres 46) wynika, że w 2011 r. najbardziej kosztochłonną produkcją w regionie Wielkopolska i Śląsk prowadziły gospodarstwa z klasy ekonomicznej bardzo duże. Gospodarstwa te na każde 100 zł wypracowanej produkcji poniosły koszty wynoszące prawie 102 zł. Stąd wniosek, że gospodarstwa te bez wsparcia z zewnątrz poniosłyby w 2011 r. stratę na produkcji. Najbardziej opłacalną produkcją w 2011 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk wykazały się gospodarstwa średnio-duże. Produkcja w tych gospodarstwach o wartości 100 zł generowała koszty wynoszące niespełna 77 zł.

Wykres 46 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

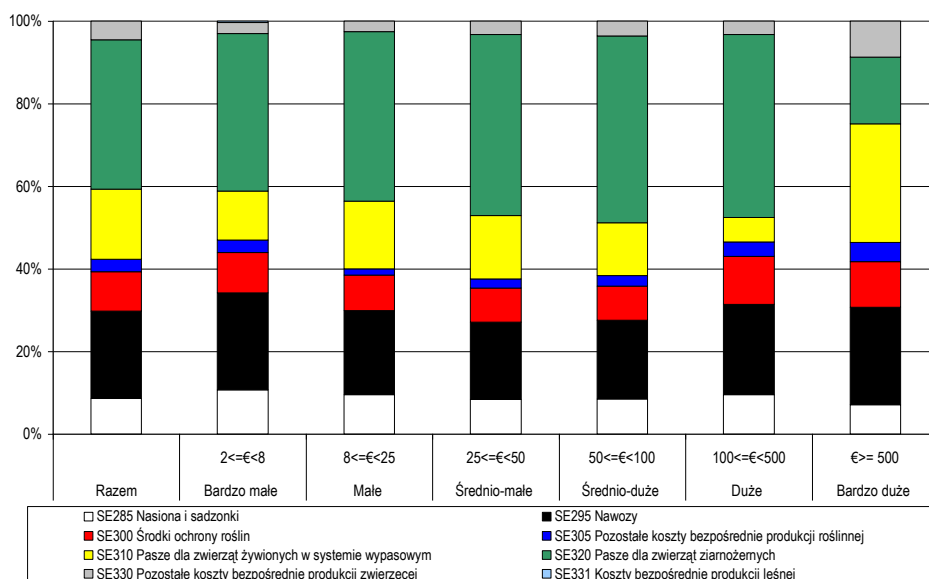
Proporcje kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem w gospodarstwach badanych zawierały się w przedziale od 40% w gospodarstwach najłabszych ekonomicznie, do 50% w najsilniejszych ekonomicznie. Z wykresu (patrz: Wykres 47) wynika, że relacje kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem w gospodarstwach: średnio-małych, średnio-dużych i dużych, były podobne.

Wykres 47 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

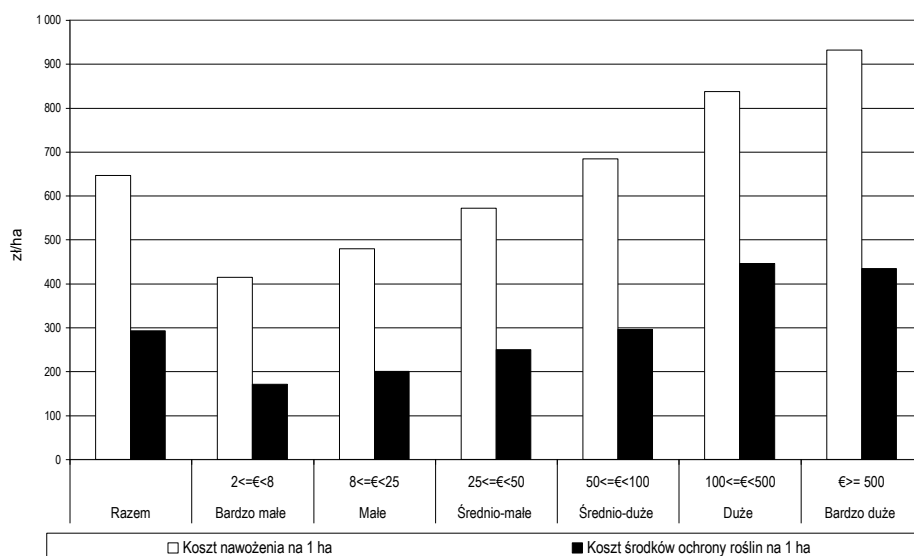
W strukturze kosztów bezpośrednich wszystkich analizowanych gospodarstw przeważały pasze dla inwentarza żywego z tym że, w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie w większości były to pasze dla zwierząt trawożernych, natomiast we wszystkich pozostałych gospodarstwach dominowały pasze dla trzody i drobiu. Z wykresu (patrz: Wykres 48) wynika, że w większości gospodarstw udział kosztów ochrony roślin był na poziomie podobnym do udziału kosztów materiału siewnego. Nieco wyższe koszty ochrony roślin w porównaniu z kosztami materiału siewnego odnotowały gospodarstwa duże i bardzo duże ekonomicznie. We wszystkich analizowanych gospodarstwach koszt nawożenia był około dwukrotnie wyższy od kosztów środków ochrony roślin.

Wykres 48 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

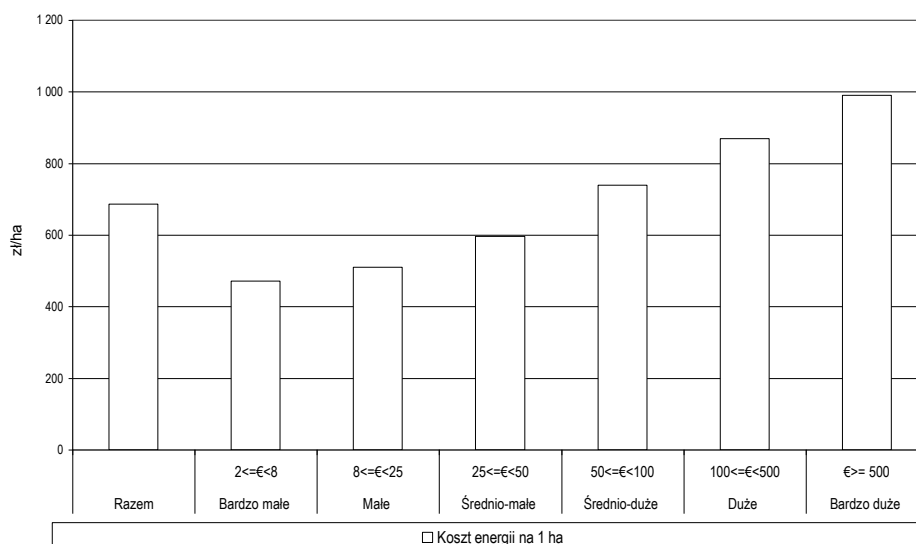
Najwyższe koszty nawożenia na 1 ha użytków rolnych w regionie Wielkopolska i Śląsk poniosły w 2011 r. gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie. Tylko nieznacznie niższe w tych gospodarstwach w porównaniu z gospodarstwami dużymi ekonomicznie, były nakłady na ochronę roślin (o niecałe 12 zł/ha użytków rolnych). Mimo dużych nakładów na produkcję, gospodarstwa bardzo duże ekonomicznie osiągnęły gorsze efekty produkcyjne w produkcji roślinnej, niż gospodarstwa ekonomicznie duże (porównaj Wykres 49 i Wykres 40).

Wykres 49 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

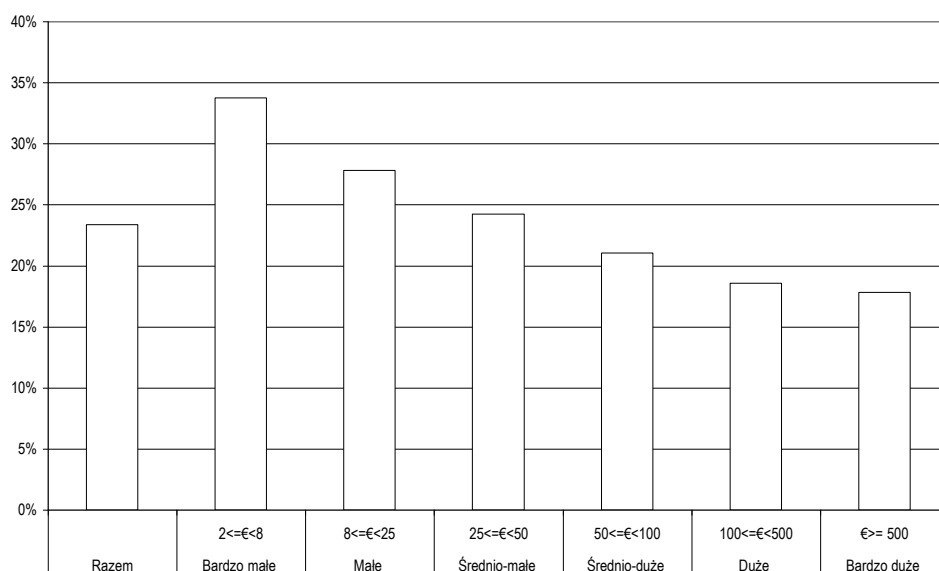
Wbrew oczekiwaniom, z wykresu (patrz: Wykres 50) wynika, że wraz ze wzrostem skali produkcji rosła jej energochłonność. Przyczyn takiego stanu rzeczy można doszukiwać się w charakterze prowadzonej przez te gospodarstwa produkcji. Analiza udziału typów gospodarstw w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej wykazała, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw (do klasy dużych ekonomicznie) wzrastał również udział gospodarstw z najbardziej energochłonną produkcją ogrodniczą. W miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw (do klasy gospodarstw dużych ekonomicznie) wzrastał też udział gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej i drobiu. W grupie gospodarstw ekonomicznie najmniejszych było ok. 5% gospodarstw z chowem drobiu i trzody chlewnej, podczas gdy w grupie gospodarstw dużych ekonomicznie ok. 42%. Ten rodzaj produkcji wymaga dużego zużycia energii elektrycznej szczególnie w pierwszym okresie cyklu produkcyjnego do odchowu młodych zwierząt (piskląt, prosiąt).

Wykres 50 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

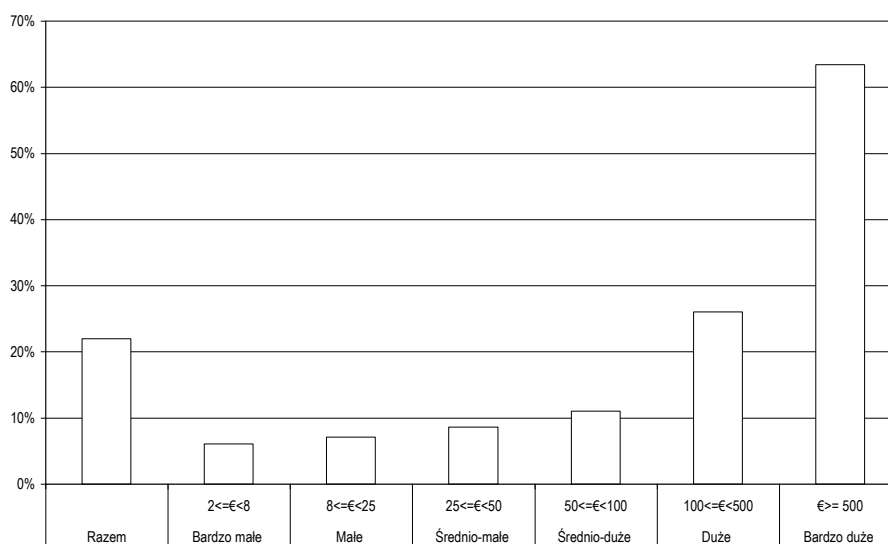
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto pokazany na wykresie poniżej (patrz: Wykres 51) dobrze oddaje specyfikę polskiego rolnictwa. Gospodarstwa polskie od lat posiadają nadmiernie ilości środków trwałych często nie w pełni wykorzystanych, których amortyzacja niekorzystnie wpływa na wyniki ekonomiczne tych gospodarstw. Sytuacja w tym zakresie poprawia się w związku z rozwojem nowoczesnych, wyspecjalizowanych gospodarstw, w których park maszynowy i budynki gospodarcze ściśle dostosowane są do rodzaju prowadzonej produkcji. Z wykresu wynika, że słabe ekonomicznie gospodarstwa obciążone są wysokimi kosztami amortyzacji stanowiącymi aż ok. 34% wartości dodanej brutto, które w konsekwencji o jedną trzecią pomniejszają dochód z rodzinnego gospodarstwa. Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto w grupach gospodarstw lokujących się w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej tych gospodarstw. Najniższy udział amortyzacji w wartości dodanej brutto odnotowały w 2011 r. gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie, wynosił on ok. 18%.

Wykres 51 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

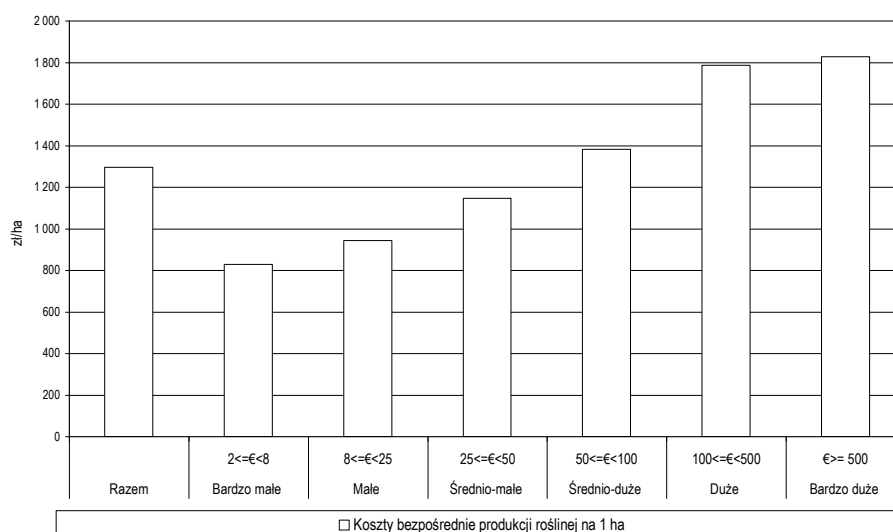
Analizując udział kosztów zewnętrznych w wartości dodanej netto w gospodarstwach z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej uderza szczególnie wysoki ich poziom (ok. 63%) w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie, który był ponad 2-krotnie wyższy niż w gospodarstwach z sąsiedniej klasy ekonomicznej - dużych ekonomicznie (patrz: Wykres 52). Przyczyn takiego stanu rzeczy należy dopatrywać się w charakterze gospodarstw z najwyższej grupy ekonomicznej. W grupie tej liczącej 38 gospodarstw aż 30 z nich miały osobowość prawną, z których większość to spółdzielnie produkcyjne. Gospodarstwa te charakteryzują się wysokimi kosztami płac, które są przede wszystkim wynagrodzeniem członków spółdzielni. W przypadku gospodarstw z klasy największych z regionu Wielkopolska i Śląsk, koszty te stanowiły ok. 86% kosztów ogółem. Na marginesie należy zauważyć, że we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw główną pozycją w kosztach czynników zewnętrznych były koszty wynagrodzeń, najniższą natomiast wartość odsetek.

Wykres 52 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

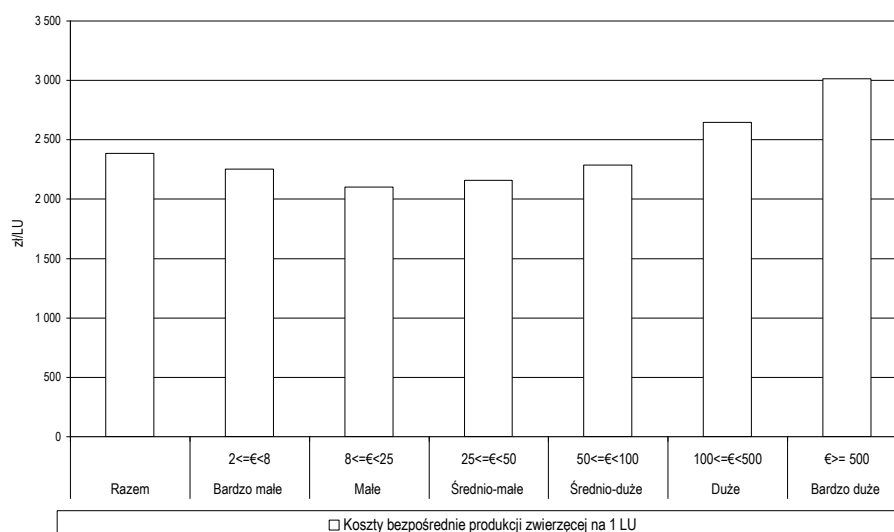
Istnieje ścisły związek między charakterem i skalą prowadzonej produkcji, a kosztami na nią poniesionymi. Zależności te ujawniają się szczególnie w produkcji roślinnej. W gospodarstwach z regionu Wielkopolska i Śląsk taką prawidłowość zaobserwować można w odniesieniu do wszystkich gospodarstw badanych (porównaj: Wykres 53 i Wykres 40) poza gospodarstwami największymi ekonomicznie. W gospodarstwach tych mimo poniesionych najwyższych kosztów bezpośrednich na produkcję roślinną w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych uzyskano znacząco niższą produkcję roślinną w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych od gospodarstw dużych ekonomicznie, ale także (co prawda niewiele niższą), od gospodarstw średnio-dużych.

Wykres 53 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

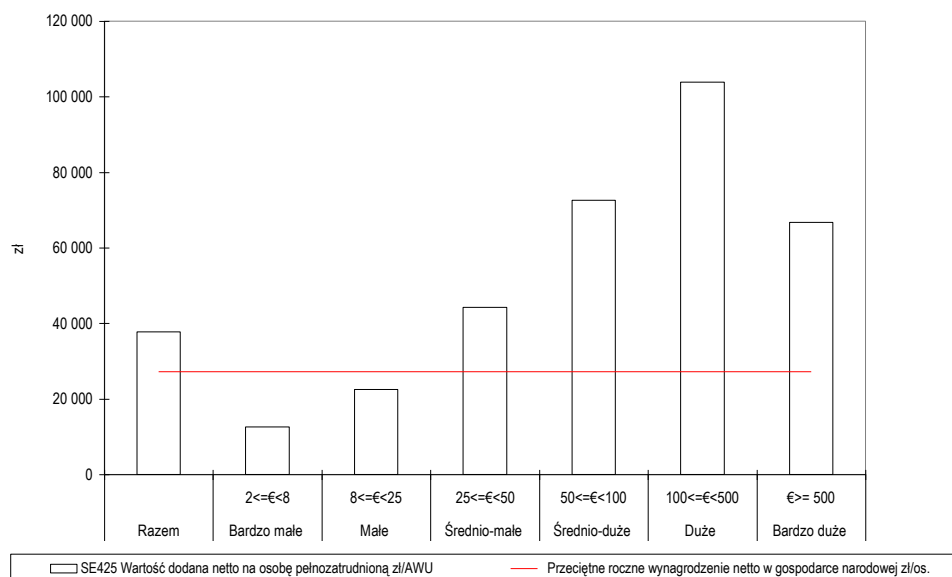
Podstawowym elementem kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej są pasze. Wyprodukowane w gospodarstwie zazwyczaj są tańsze od zakupionych z zewnątrz, chociaż niewłaściwie zbilansowane często dają gorsze efekty produkcyjne. Ważnym, może jeszcze niedostatecznie docenianym zagadnieniem w większości gospodarstw jest również właściwe racjonowanie pasz w żywieniu zwierząt. Poza wyżywieniem, koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej związane są z leczeniem i pielęgnacją zwierząt oraz innymi kosztami, między innymi z przygotowaniem produktów zwierzęcych do zbycia. Wszystkie te elementy należy wziąć pod uwagę analizując koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU. Z wykresu (patrz: Wykres 54) wynika, że najniższe koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU zanotowały gospodarstwa małe ekonomicznie. W gospodarstwach tych ok. 70% paszy wyprodukowano w gospodarstwie. W gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie, w których koszty były najwyższe udział pasz własnych nie przekroczył 40%. Liczy się jednak przede wszystkim efekt końcowy, porównaj: Wykres 54 i Wykres 43. Z obu wykresów wynika, że poziom osiągniętej produkcji zwierzęcej na LU, adekwatny był do poziomu poniesionych na nią kosztów.

Wykres 54 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

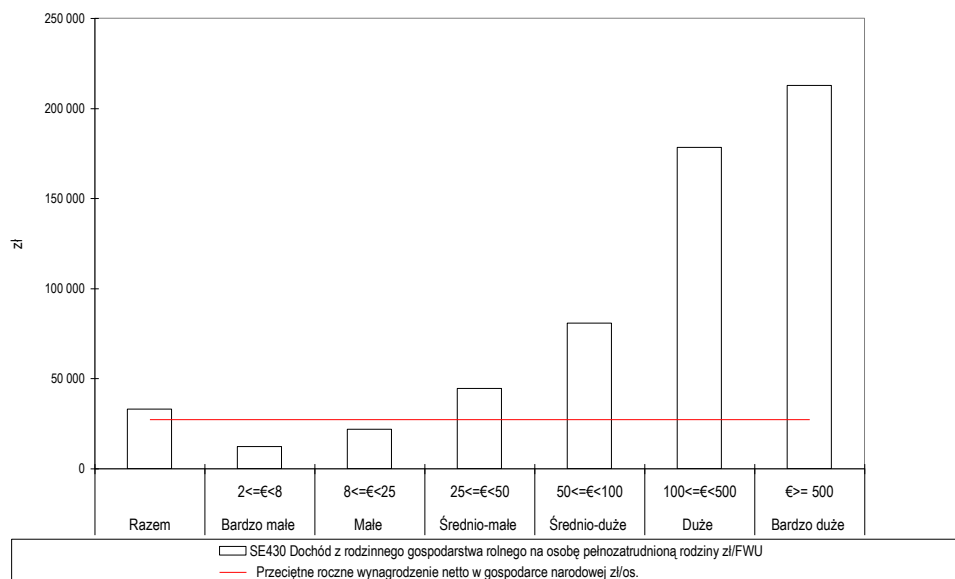
W gospodarstwach regionu Wielkopolska i Śląsk zakwalifikowanych do poszczególnych klas wielkości ekonomicznej uwidoczniły się w 2011 r. duże dysproporcje w poziomie wypracowanej wartości dodanej netto przeliczonej na osobę pełnozatrudnioną. Efekty rocznej pracy gospodarstw ekonomicznie bardzo małych i małych były bardzo słabe. Gospodarstwa najstarsze wypracowały wartość dodaną netto w przeliczeniu na AWU ponad 2-krotnie niższą od przeciętnej rocznej płacy w gospodarce narodowej. Poziomem osiągniętej nadwyżki nie dorównały przeciętnemu wynagrodzeniu również gospodarstwa małe ekonomicznie. Pozostałe gospodarstwa osiągnęły dużo lepsze efekty ekonomiczne. Najlepsze z nich, zakwalifikowane do klasy gospodarstw ekonomicznie dużych, osiągnęły w 2011 r. wartość dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną niemal 4-krotnie wyższą od przeciętnej rocznej płacy w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 55).

Wykres 55 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

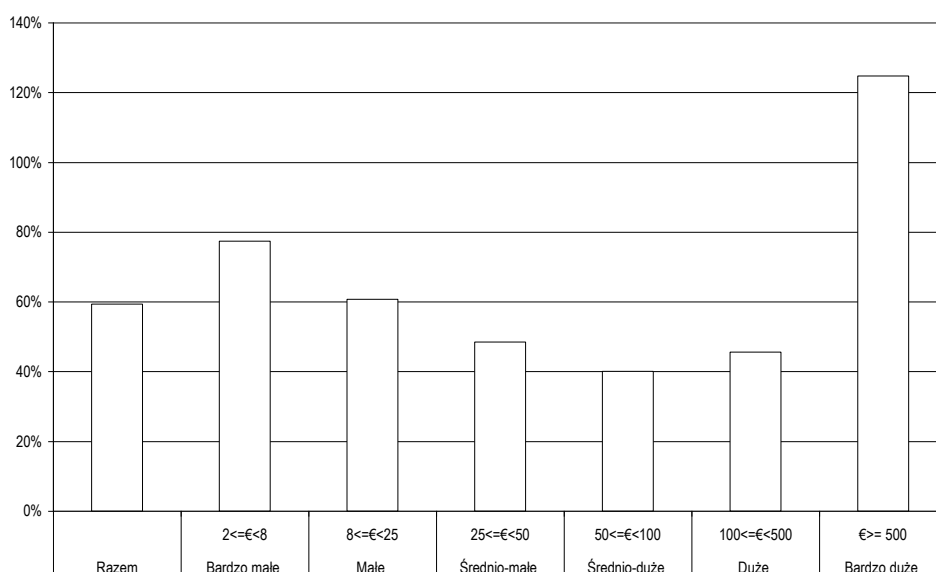
Jeszcze większe różnice między gospodarstwami regionu Wielkopolska i Śląsk wystąpiły w 2011 r. w poziomach osiągniętego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rodzinnego przeliczonego na pełnozatrudnioną w gospodarstwie osobę z rodziny. Dochód wypracowany przez pełnozatrudnionego członka rodziny rolniczej w gospodarstwach najłabszych ekonomicznie był ponad dwukrotnie niższy od przeciętnej rocznej płacy w gospodarce narodowej. Poniżej rocznej średniej płacy kształtował się dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 FWU także w gospodarstwach ekonomicznie małych. Kilkakrotnie wyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego osiągnęły gospodarstwa z dwóch największych klas wielkości ekonomicznej: gospodarstwa duże ekonomicznie ponad 6-krotnie i gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie ok. 8-krotnie od średniej płacy w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 56). Analizując wykresy: Wykres 55 i Wykres 56 nasuwa się spostrzeżenie, że gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie osiągnęły najwyższą wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolniczego w przeliczeniu na FWU, chociaż wypracowana wartość dodana netto przeliczona na AWU w tych gospodarstwach nie należała do najwyższych. Należy przy tym zauważyć, że gospodarstwa z klasy najsilniejszych ekonomicznie korzystały w większości z pracowników najemnych (patrz: Wykres 38).

Wykres 56 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

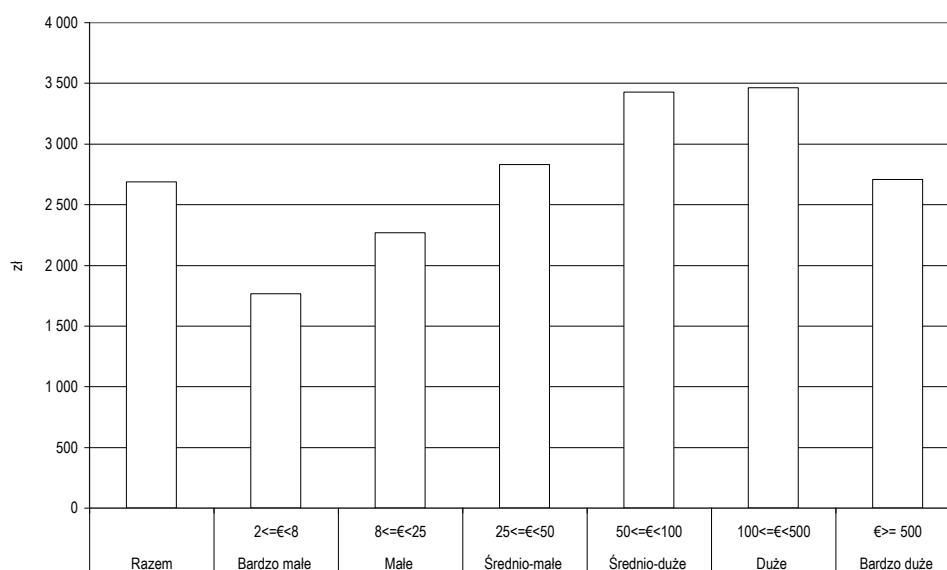
Dopłaty do działalności operacyjnej w 2011 r. stanowiły bardzo ważną pozycję w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego w gospodarstwach ze wszystkich klas ekonomicznych w regionie Wielkopolska i Śląsk. W najmniejszym stopniu, ale istotnym dla funkcjonowania gospodarstwa (dopłaty stanowiły ok. 40% osiągniętego dochodu), fundusze z budżetu państwa i Unii Europejskiej zasilają gospodarstwa z klasy ekonomicznej średnio-duże. Niepokojąca wydaje się sytuacja w gospodarstwach z klasy najsilniejszych ekonomicznie. Dopłaty budowały w nich cały dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Na dodatek, bez dopłat do działalności operacyjnej, gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie poniosłyby w 2011 r. stratę wynoszącą ok. 25% wyliczonego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 57).

Wykres 57 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

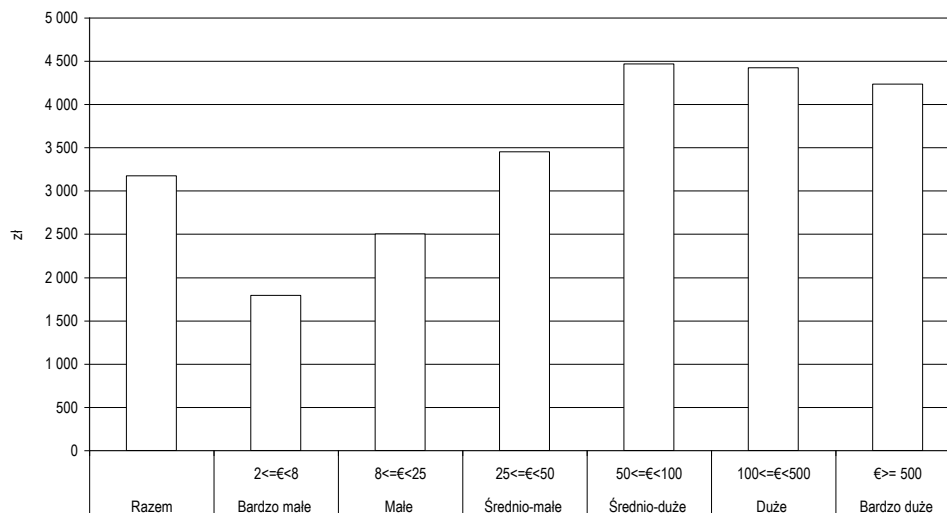
Największą efektywnością gospodarowania (mierzoną wartością dodaną netto na 1 ha użytków rolnych) wykazały się w regionie Wielkopolska i Śląsk gospodarstwa ekonomicznie duże (3 460 zł/ha). Nieznacznie gorsze wyniki pod tym względem osiągnęły gospodarstwa z klasy średnio-duże (3 425 zł/ha). Niższą efektywność gospodarowania uzyskały natomiast gospodarstwa z klasy najsilniejszych ekonomicznie. Wypracowana w tych gospodarstwach wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych była o ok. 700 zł niższa niż w obu pozostałych grupach gospodarstw z klas dużych ekonomicznie, ale również nieznacznie niższa od tej nadwyżki wyliczonej dla gospodarstw z klasy średnio-małych (patrz: Wykres 58).

Wykres 58 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

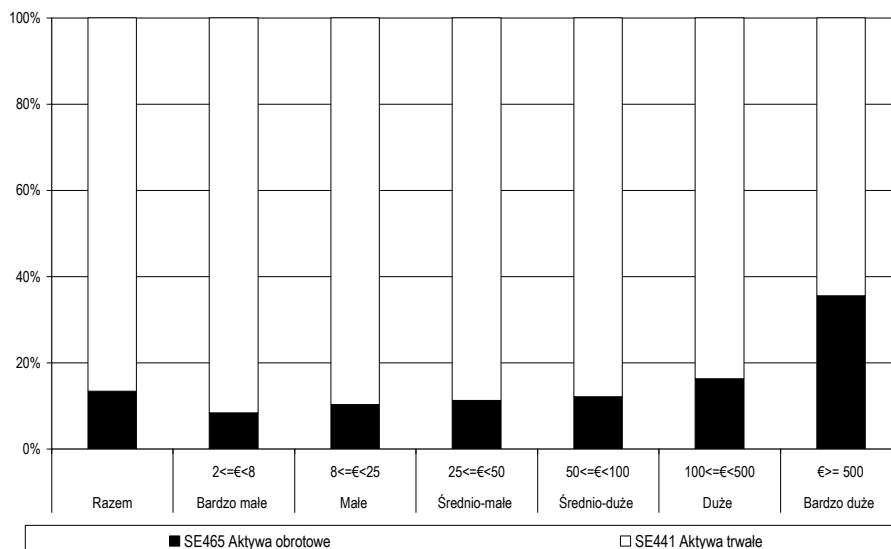
W porównaniu z wykresem poprzednim, ciekawie kształtowały się dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych (patrz: Wykres 59). Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych wypracowały gospodarstwa ekonomicznie średnio-duże (4 470 zł), nieznacznie niższe wyniki uzyskały gospodarstwa duże (4 425 zł). Gospodarstwa z klasy najsilniejszych ekonomicznie wypracowały dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych o wartości 4 234 zł, który był o 783 zł wyższy od dochodu w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych w gospodarstwach średnio-małych.

Wykres 59 **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

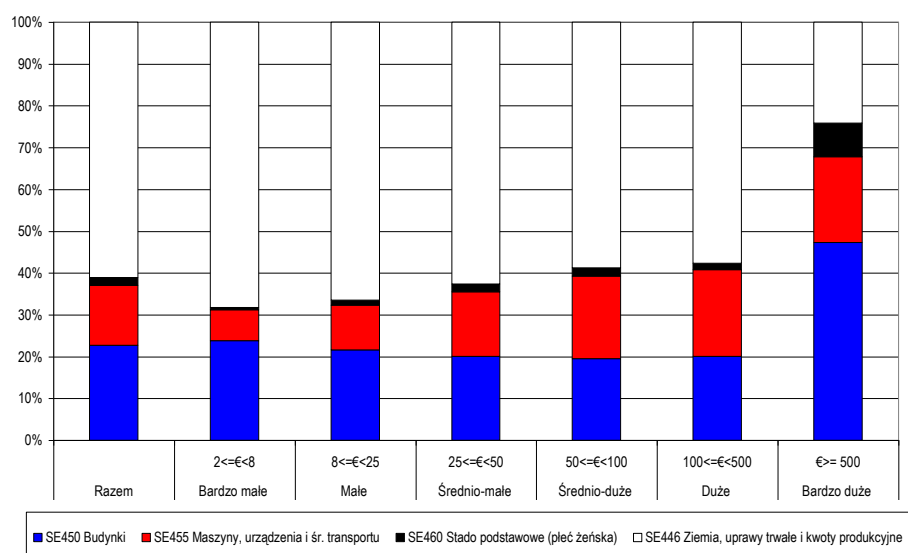
Wszystkie gospodarstwa w regionie Wielkopolska i Śląsk, poza najsilniejszymi ekonomicznie miały niekorzystną strukturę aktywów. Udział wartości aktywów trwałych w wartości aktywów ogółem wynosił od ok. 92% w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie do ok. 84% w dużych i ok. 64% w ekonomicznie największych. Jak wynika z relacji aktywów trwałych do aktywów obrotowych, gospodarstwa z regionu są przemaszynowane, posiadają za dużo budynków, co w konsekwencji obciąża je wysokimi kosztami amortyzacji. Ponadto środki finansowe unieruchomione w trudno zbywalnych aktywach trwałych nie mogą być wykorzystane w bieżącym funkcjonowaniu gospodarstw i nie przyczyniają się do rozwoju tych gospodarstw. Lepsza struktura aktywów w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie wiąże się z faktem, że w grupie tej dużo jest gospodarstw z osobowością prawną, które szybciej pozbywają się zbytecznych w ich funkcjonowaniu środków trwałych (patrz: Wykres 60).

Wykres 60 **Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej**

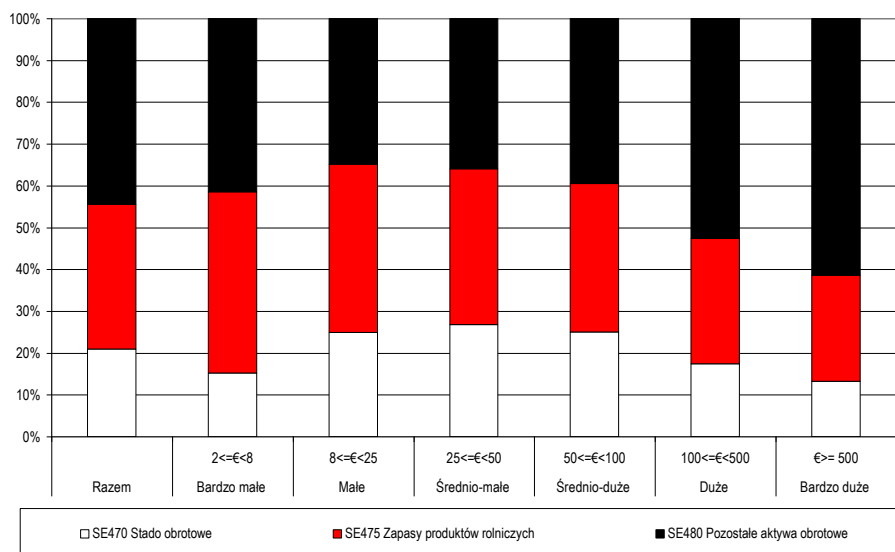
Analizując wykres (patrz: Wykres 61) uderza zupełnie odmienna struktura aktywów trwałych w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie od innych gospodarstw. Struktura środków trwałych w tych gospodarstwach jest w dużej mierze odwróceniem struktury w pozostałych gospodarstwach. W gospodarstwach ekonomicznie bardzo dużych w aktywach trwałych ogółem największy udział ma wartość budynków, podczas gdy w każdej innej klasie wielkości ekonomicznej taką pozycję zajmuje wartość ziemi. W gospodarstwach największych ekonomicznie zwraca też uwagę najwyższy ze wszystkich gospodarstw 8% udział wartości stada podstawowego w strukturze środków trwałych. Odmienna struktura środków trwałych w gospodarstwach bardzo dużych ekonomicznie wynika z faktu, że w grupie tej dużo było w 2011 r. gospodarstw z osobowością prawną, które znacznie częściej niż inne gospodarstwa prowadziły produkcję na ziemi dzierżawianej, natomiast posiadały duże stada zwierząt.

Wykres 61 **Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej**

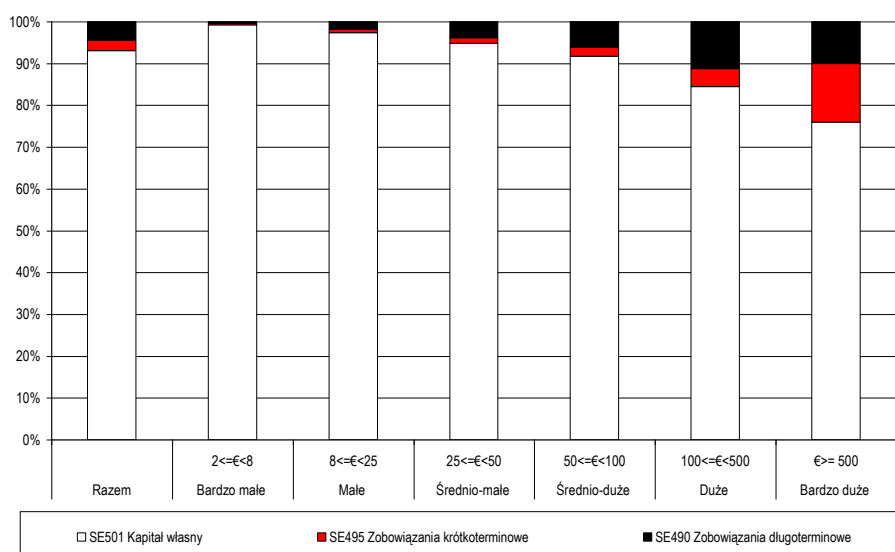
W strukturze aktywów obrotowych wszystkich gospodarstw z regionu najmniejszy udział miała wartość zwierząt stada obrotowego. W gospodarstwach z klas małych ekonomicznie zaobserwować można większą skłonność do magazynowania zapasów produktów wyprodukowanych w gospodarstwie. Być może jest to wynik trudności ze zbyciem płodów rolnych, albo problem z otrzymaniem satysfakcjonującej ceny sprzedaży. W gospodarstwach silniejszych ekonomicznie istnieje tendencja do minimalizowania zapasów ze względu na wysokie koszty ich magazynowania. Takie stanowisko z ekonomicznego punktu widzenia jest korzystniejsze. W gospodarstwach tych natomiast obserwuje się znaczący udział pozostałych aktywów, na które składają się: wartość upraw na pniu, udziały gospodarstwa rolnego w jednostkach rolniczych, należności krótkoterminowe, gotówka w kasie i na rachunku bankowym (kwota niezbędna do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego), oraz zapasy materiałów obcych do produkcji (patrz: Wykres 62).

Wykres 62 **Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej**

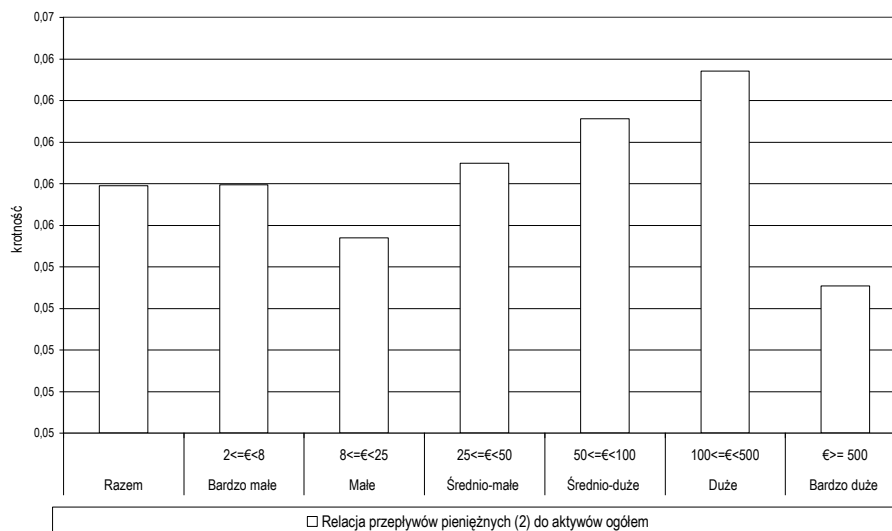
Gospodarstwa z regionu Wielkopolska i Śląsk w niewielkim stopniu korzystały w 2011 r. z kapitałów obcych. Ostrożność w zaciąganiu kredytów można ocenić w dwojaki sposób; brak zadłużenia daje gospodarstwu poczucie stabilizacji, co szczególnie jest ważne w dobie kryzysu, jednak brak dopływu obcego kapitału przy niedoborach środków własnych, hamuje rozwój gospodarstwa. Rozważne korzystanie z kredytów służy zatem rozwojowi gospodarstw. Ważna przy tym jest struktura zobowiązań gospodarstw: korzystniejsze są kredyty długookresowe, ponieważ są tańsze (ze względu na niższe odsetki) i ich spłata rozciągnięta jest w czasie. Wykorzystywane są najczęściej w celach inwestycyjnych (na powiększenie majątku gospodarstwa), a nie na dofinansowanie produkcji bieżącej. Z wykresu wynika (patrz: Wykres 63), że najbardziej pożądaną strukturę pasywów miały gospodarstwa z klas ekonomicznych: średnio-małych, średnio-dużych i dużych.

Wykres 63 **Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej**

Z wykresu (patrz: Wykres 64) wynika, że gospodarstwa z klasy dużych ekonomicznie z regionu Wielkopolska i Śląsk posiadają najbardziej efektywne środki skumulowane w majątku gospodarstwa, które łatwiej niż w innych gospodarstwach mogą być uruchomione w razie potrzeby do sfinansowania działalności gospodarstwa: operacyjnej, inwestycyjnej i obsługi zadłużenia. W najgorszej sytuacji pod tym względem znalazły się w 2011 r. gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie.

Wykres 64 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

3.3. Wnioski

Wstępna analiza parametrów wynikowych wyliczonych na podstawie danych rachunkowych z 2011 r. dla regionu Wielkopolska i Śląsk pozwala na sformułowanie następujących wniosków ogólnych:

1. Najlepsze wyniki ekonomiczne wyrażające się wartością dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (AWU) osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych i gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych. Wypracowana w tych gospodarstwach nadwyżka ekonomiczna przeliczona na 1 AWU była ponad dwukrotnie wyższa od przeciętnej rocznej płacy w gospodarce narodowej.
2. Najdroższą produkcję prowadziły gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych, które na wytworzenie produktu o wartości 100 zł ponosiły koszty wynoszące 102 zł.
3. Gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych zrealizowały najwyższe dopłaty do działalności operacyjnej w relacji do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Stanowiły one 121,3 % dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego z czego wynika, że bez wsparcia z zewnątrz gospodarstwa te poniosłyby stratę na produkcji.
4. W zbiorze gospodarstw pogrupowanych wg wielkości ekonomicznej najlepsze efekty ekonomiczne osiągnęły gospodarstwa z klasy duże, w których wartość dodana netto przeliczona na 1 AWU była prawie czterokrotnie wyższa od średniej płacy rocznej w gospodarce narodowej. Gospodarstwa te wyróżniały się też najwyższą efektywnością gospodarowania mierzoną wartością dodaną netto na 1 ha użytków rolnych.
5. Najwyższe dopłaty do działalności operacyjnej otrzymały gospodarstwa z klasy ekonomicznej bardzo duże. Dotacje w tych gospodarstwach stanowiły 124,7% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Stąd wniosek, że gospodarstwa z klasy bardzo duże poniosłyby stratę w roku obrachunkowym, gdyby nie zostały wsparte funduszami z zewnątrz.
6. Gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie ponosiły najwyższe koszty produkcji. Wytworzona w tych gospodarstwach produkcja o wartości 100 zł generowała koszty wynoszące 102 zł.
7. Gospodarstwa w regionie Wielkopolska i Śląsk bardzo ostrożnie korzystały z kredytów, co w sytuacji narastającego kryzysu można postrzegać za zjawisko pozytywne, ale w dalszej perspektywie stanowi zagrożenie dla rozwoju tych gospodarstw.

Niniejsze opracowanie należy traktować jako zachętę i przyczynek do pogłębionej statystycznej analizy zbiorowości tych gospodarstw, która w pełni określi sytuację ekonomiczną gospodarstw w 2011 r. w regionie Wielkopolska i Śląsk.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB